

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Анонс

Галоўныя літаратурныя падзеі, даты і навіны месяца...с.2–3
«Бібліятэка» «Б»: новыя выданні, рэцэнзія с.4
«Словы» ад Сяргея Дубаўца і быліца Міколы Канаковіча .с.5
«Паэтычны форум» Анатоля Вярцінскага с.6
Трыялеты, дыптыхі, мініятуры Васіля Жуковіча..... с.7
Раздзелы новага рамана Вольгі Іпатавай.....с.8–9
Вершы Сяргея Чыгрына і Лізаветы-Дамінікі Панамаровай.....с.10
«Повязь»: невядомыя вершы Рыгора Крушыны с.11
Эсэістычныя эцюды Васіля Зуёнкі.....с.12–13
«Лекторый»: Эліза Ажэшка на Гарадзеншчыне; «Цытатнік» «Б».....с.14
Найстотнае з літаратурнага жыцця замежжа с.15
«Літкаляндар», «Меморыя», «Акцыя» с.16

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Выпуск №10–11 (лістапад)

Наклад 3000 асобнікаў

ПАМЯЦЬ

ПАКАЯЛЬНАЯ ВЕЧАРЫНА, АБАВЯЗКОВАЯ ДЛЯ НАЦЫІ

Алесь АКУЛІЧ

14 лістапада ў Мінскім міжнародным адукацыйным цэнтры імя Іяханэса Рау прайшоў літаратурны вечар, прысвечаны памяці рэпрэсаваных беларускіх пісьменнікаў з прэзентацыяй «Выбраных твораў» колішняга сталінскага зэка Сяргея Грахоўскага (кніга выйшла ў залатой серыі «Беларускі кнігазбор»). Арганізавалі мерапрыемства аргкамітэт Года Памяці, Саюз беларускіх пісьменнікаў і Міжнароднае грамадскае аб'яднанне «Белкнігазбор».

Вечарыну адкрыла вядоўца пісьменніца Вольга Іпатава. Пасля багаславення архімандрыта, ягонай згадкі пра знішчаных бальшавізмам твораў і малітвы выступіла літаратуразнаўца Лідзія Савік (яна зрабіла ў зале адмысловую выставу з кніг рэпрэсаваных). Даследчыца падзялілася з прысутнымі ўражанымі пасля першага вывучэння ў закрытых архівах следчых спраў закатаваных твораў, распавяла пра перапіску з савецкім КДБ, якое паведамляла аб тым, што ўсе справы падчас вайны былі знішчаны. У дварыку НКУС было спалена безліч кніг і рукапісаў (п'есы Галубка, працяг рамана «Крывічы» Зарэцкага і інш.). Толькі з абвясчэннем Беларуссю незалежнасці, адзначыла Лідзія Савік, тыя страшныя архівы стала магчымым вывучаць. Прагучалі і згадкі пра сустрэчы з жывым сведкам жудасных рэпрэсій Сяргеем Грахоўскім

«Народ без памяці — не народ, тым больш не грамадства, — сказаў у сваім выступе сустаршыня аргкамітэту ўшанавання памяці ахвяраў сталінскіх рэпрэсій пісьменнік Васіль Якавенка. — Для чыноўнікаў такі стан — выдатны...». Аргкамітэт па ўшанаванні памяці сталінскіх рэпрэсій разаслаў у дзяржстановы сотні пісьмаў — аднак чыноўнікі ўсіх рангаў нібы вады ў рот набралі... Васіль Якавенка распавёў пра асноўныя кірункі працы аргкамітэта: выпуск бюлетэню, асветніц-

Выступае пісьменнік Васіль Якавенка

Лідзія Савік — пра жахі рэпрэсій

кія паездкі па рэгіёнах, даследчыцкая дзейнасць, правядзенне навуковых канферэнцый, дбанне пра мемарыяльныя экспанаты (будучы музей рэпрэсаваных) і г.д.

Пасля таго, як вядоўца Вольга Іпатава працягвала радкі з верша закатаванага Ізі Харыка, слова ўзяў надзвычайны і паўнамоцны пасол Дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь спадар Зееў бен-Ар'е. «Сярод 70 іменаў расстраляных беларускіх пісьменнікаў — 16 з габрэйскімі прозвішчамі», — адзначыў ён і паспрабаваў аспрэчыць міф аб шырокім удзеле ў сталінскіх рэпрэсіях габрэяў: «Беларусы і габрэі разам перажывалі рэпрэсіі і разам пакутавалі».

Паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатоль Вярцін-

скі назваў рэпрэсіі сапраўдным генацыдам беларускай культуры і прагчытаў некалькі сваіх вершаў, прысвечаных рэпрэсаваным творцам — ад сталінскіх часоў да нашых (сярод іх — верш з прысвечэннем Паўлу Севярынцу).

Нават у суседняй дзяржаве кагэбіст прынёс кветкі на магілу сталінскіх ахвяр. А ў нас?!

«Жыхар Гулагу», як ён сам адрэкамендаваўся, Уладзімір Святлоў (якога летась прынялі ў Саюз беларускіх пісьменнікаў) гаварыў пра сibirскія маразы і шмоны канвойных, пераказаў адно са сваіх неапублікаваных апавяданняў аб тым часе, поўнае болю і кранальнай іроніі.

Зінаіда Тарасевіч, якая нарадзілася ў лагеры, распавяла пра подзьвіг паэта Міхася Чарота, пра хвалі масавых рэпрэсій, пра гераізм беларускіх сялянаў-пакутнікаў, пра гісторыю сваёй сям'і: з 11 чалавек засталася адна шаснаццацігадовая дзяўчына, і каб пакінуць сведчанне пра тое месца, дзе знікла сям'я, ды памяць — вырашыла нарадзіць дзіцё, каб было пасланнем-сведкай... Дзіцё лагеру на вечарыне гаварыла пра неабходнасць усеагульнага пакаяння...

Бард з Вілейкі Алесь Наркевіч выканаў сваю песню «Беларусь — гэта Куба без сонца і мора...»

Паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Генадзь Бураўкін гаварыў пра шчасце Сяргея Грахоўскага: бо той вярнуўся з пекла і ў родную хату, і ў родную літаратуру, і вярнуўся нескароным, і на доўгія гады мае права быць у беларускай гісторыі. На жаль, адзначыў Генадзь Бураўкін, гэта рэдкі лёс, бо мы не можам не падумаць пра тое, што было б, калі б вярнуліся ўсе... «Вечарына гэтая — абавязковая для нацыі, калі яна — нацыя, — сказаў паэт. — Нават у суседняй дзяржаве кагэбіст прынёс кветкі на магілу сталінскіх ахвяр. А ў нас?!». Генадзь Бураўкін прачытаў некалькі сваіх вершаў, у якіх выявіўся той маркотны настрой: «Крыжы і дрэвы, дрэвы і крыжы, і свечкамі пазначаныя высі...».

Кранальна гучалі вершы Сяргея Грахоўскага з вуснаў вядомых беларускіх паэтаў.

Леанід Дранько-Майсюк распавёў пра свае сустрэчы з Сяргеем Грахоўскім у рэдакцыі выдавецтва «Мастацкая літаратура», аб размовах пра Уладзіміра Дубоўку і Язэпа Пушчу. Ён прачытаў верш Сяргея Грахоўскага — і свой (як памятку аб узвышэнскіх 20-х гадах).

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Сяргей Законнікаў гаварыў пра свайго дзядзьку, рэпрэсаванага ў 26 гадоў, пра знаёмства з Сяргеем Грахоўскім. «Пакуль мы не пакаем, не скажам праўду, — адзначыў ён, — мы не пабудзем незалежную дзяржаву, не станем народам... Генны код нашай нацыі падарваны. Мільёны

ведалі пра рэпрэсіі — і сядзелі як пад венікам, маўчалі. Як і цяпер...». У вершы Сяргея Законнікава гучалі словы «лесавал» і «чалавекавал»...

Галоўны рэдактар «Беларускага кнігазбора» пісьменнік Кастусь Цвірка падзяліўся з прысутнымі (а іх у зале было каля дзвюх сотняў) аб новых планах выдавецтва: падрыхтоўцы кнігі твораў усіх рэпрэсаваных беларускіх аўтараў — і заклікаў спрычыніцца да ўкладання і выдання кнігі.

Дачка Сяргея Грахоўскага Таццяна Сяргееўна, якая нарадзілася ў лагеры, адзначыла, што паэзія была бацькавай істотай і дапамагала яму выжыць. «Духоўнае багацце і пачуццё Радзімы нельга канфіскаваць, — сказала яна. — Паэзія дапамагала захаваць чалавечую годнасць». Напрыканцы Таццяна Грахоўская прачытала бацькаў верш, напісаны паўстагоддзя таму.

«Калі бальшавікі расстралялі паэта Гумілёва — свет жажнуўся. Калі ў 1936-м франкісты расстралялі паэта Лорку — свет жажнуўся. Калі ў Менску ў адну ноч расстралялі 23-х пісьменнікаў — свет перастаў жахацца», — пачаў свой выступ паэт, літаратуразнаўца, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхась Скобла. І згадаў 1982 год, калі пра рэпрэсіі гаварыць было забаронена. А ў альманаху «Далягляд» (цяпер знішчаны) мастак Тодар Копша змясціў выяву сваёй карціны «Паэты Чылі»: па балоце ідуць замардаваныя людзі, над імі і чорна-шэрым пейзажам — серп паўмесяца, з якога сцякае кропля крыві. Беларускі мастак і ў перыяд жорсткай цензуры змог сказаць пра беларускіх паэтаў... Міхась Скобла прачытаў верш, напісаны пад уражаннем карціны Тодара Копшы.

Бард Андрэй Мельнікаў выканаў песні на словы Анатоля Сыса, Тодара Лебяды і Зьніча, выступіў гісторык Ігар Кузняцоў.

Зварышылася вечарына, якая мела назву «Калі душа заходзіла болям», святарскай малітвай.

...На сцэне пад абразом узнёсла гарэлі троіцы з бел-чырвона-белых лампадак-знічоў, а на стале вядоўцаў сімвалічна ляжалі тры яблыкі: два светлыя і — пасярод — чырвонае...

ПАДЗЕІ

10 (2)

▶ ЛІТІНФАРМ

ЗА РЭАБІЛІТАЦЫЮ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Грамадскі аргкамітэт па ўвекавечванні памяці ахвяр сталінскіх рэпрэсій, Саюз беларускіх пісьменнікаў і Беларускае Хельсінкскі камітэт (БХК) 1 лістапада накіравалі генеральнаму пракурору Беларусі Пятру Міклашэвічу прадстаўленне аб рэабілітацыі беларускай паэтэсы Ларысы Геніюш з просьбай вынесці пратэст на прысуд Судовай калегіі па крымінальных справах Вярхоўнага Суда БССР ад 7 лютага 1949 года ў адносінах паэтэсы з-за адсутнасці ў яе дзеяннях складу злачынства (паказальна, што прозвішча цяперашняга генпракурора і дзявочае прозвішча паэтэсы — аднолькавыя).

На падставе пастановы МУС падсаветцак Чэхаславакіі ад 1.04.1948 года ў Л. Геніюш анулявалі грамадзянства ЧСР. Па просьбе Савецкага ўраду яна была за «антысавецкую дзейнасць» прымушана рэпатрыявана ў СССР і арыштавана 20 жніўня 1948 года. Прысудам судовай калегіі па крымінальных справах Вярхоўнага Суда БССР ад 7.02.1949 г. Л.А.Геніюш была прызнана вінаватай і асуджаная па арт. 66 КК БССР («дапамога міжнароднай буржуазіі ў ажыццяўленні варожай дзейнасці супраць СССР») і арт. 76 КК БССР («контррэвалюцыйная арганізацыйная дзейнасць») да 25 гадоў пазбаўлення волі ў лагеры. Л. Геніюш была вызвалена 1 ліпеня 1956 года.

Не быў літасцівым лёс і да ўсёй сям'і Міклашэвічаў. Бацька, Антон Міклашэвіч, па пастанове Асобнай нарады пры НКВС СССР у 1941 годзе як «сацыяльна небяспечны элемент» быў зняволены тэрмінам на 5 гадоў. Пракура-

турай Гродзенскай вобласці 14 снежня 1989 года рэабілітаваны. Маці Ларысы Геніюш, браты Аркадзь і Аляксей, сёстры Ксеня, Ніна, Людміла пасля далучэння Заходняй Беларусі да СССР былі ў 1940 годзе выселеныя ў Казахскую ССР. Рэабілітаваныя ў 1996 годзе.

«Геніюш Л. А. у адпаведнасці з пастановай Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь ад 6.06.1991 г. падлягае рэабілітацыі, — гаворыцца ў вышэйзгаданым прадстаўленні на рэабілітацыю, — паколькі ў справе адсутнічаюць бяспрэчныя доказы яе віны ў здзяйсненні злачынных дзеянняў... Нельга не ўлічваць і тую акалічнасць, што імя паэтэсы Ларысы Геніюш у гісторыі беларускай літаратуры стаіць поруч з імёнамі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цёткі. Пра высакароднасць яе думак і пачуццяў сведчаць яе кнігі «Невадам з Нёмана» (1967), «На чабары настоена» (1982), «Выбраныя творы» (2000, класічная серыя «Беларускі кнігазбор»), «Каб

вы ведалі» (2005). Па матывах аўтабіяграфічнай кнігі Л. Геніюш «Сповідзь» на кінастудыі «Беларусьфільм» зняты мастацкі фільм «Ітушкі без гнёздаў», пастаўлены спектакль «Белы сон». На студыі «Летапіс» пра яе зняты дакументальны фільм «Вянок царновы васількоў». Л. Геніюш пастаўлены помнікі ў раённых цэнтрах Зэльва і Старыя Дарогі.

Імя Л. Геніюш увайшло ў гісторыка-культурны кантэкст суверэннай Беларусі. Яе творчасць і асабісты прыклад будуць спрыяць далейшаму развіццю нацыянальнай свядомасці».

Дакумент з патрабаваннем рэабілітаваць славетную паэтэсу падпісалі больш за 70 прадстаўнікоў беларускай грамадскасці (сярод іх — акадэмік Радзім Гарэцкі, народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, пісьменнікі Алесь Пашкевіч і Васіль Якавенка, гісторык Ігар Кузняцоў, праваабаронцы Тацяна Процька і Гары Паганяйла.

Беларуская грамадскасць раней ужо двойчы звярталася ў праваахоўчыя органы з падобнымі прапановамі. Што будзе трэцім разам?

В.Р.

«КАШТАНАВАЯ ХАТА»: ГУЛЬБІШЧЫ МАЛАДЫХ ПАЭТАЎ

Трэці Міжнародны фестываль сучаснай паэзіі «Каштанавая хата» нядаўна прайшоў у Кіеве. Ён прыняў каля 150 гасцей з 14 абласцей Украіны, а таксама з Расіі, Ізраіля, Нямеччыны, Канады, Казахстана. Арганізаваў фестываль кіеўскі паэт і лекар Андрэй Гразуў.

Цэнтральнай падзеяй фестывалю стаў вечар у Доме кіно, прысвечаны памяці бацькі і сына Таркоўскіх. Перад кіяўлянамі і гасцямі выступіла Марына Таркоўская (дачка паэта і, адпаведна, малодшая сястра кінарэжысёра), лаўрэат антыбукераўскай прэміі за кнігу аб сваёй сям'і «Аскепік люстэрка», укладальнік паэтычных кніг Арсенія Таркоўскага. За ёй эстафету прынялі актрыса Маргарыта Церахава, філолаг Дмітрый Бак, паэт і навуковец з Атавы Сяргей Плышэўскі. Завяршыўся вечар дэманстрацыяй фільма Вячаслава Амірханяна «Арсеній Таркоўскі. Малютка-жыццё».

Галоўным вынікам гэтай акцыі стала заснаванне прэміі імя Таркоўскіх, якой з наступнага года будуць узнагароджвацца лепшыя паэты і лепшыя рэжысёры Расіі і Украіны. У хуткім часе адмыслова дзеля гэтага будзе створана расійска-украінская экспертная камісія.

Н. К.

Калі вяртаўся нумар «В», у Саюз беларускіх пісьменнікаў прыйшоў наступны адказ з Пракуратуры Рэспублікі Беларусь за подпісам начальніка аддзела С.А.Мельгуя:

«Генеральной прокуратурой Республики Беларусь рассмотрено Ваше представление <...> в отношении Гениуш Л.А. <...> Постановлением Президиума Верховного Суда Республики Беларусь от 24 ноября 1999 г. Гениуш Л.А. признана не подлежащей реабилитации. <...> В связи с изложенным Ваше представление оставлено без удовлетворения».

МІЖНАРОДНЫ КНІЖНЫ КІРМАШ

3 22 па 28 кастрычніка ў Белградзе прайшоў Міжнародны кніжны кірмаш. Ён існуе з 1956 года і штогод знаёміць наведвальнікаў з кніжнімі навінкамі з усяго свету. На плошчы ў 12 500 кв. м. сваю прадукцыю прадэманстравалі больш 800 удзельнікаў з 22 краін свету. За тыдзень працы кніжны кірмаш наведалі каля 200 000 чалавек.

Сёлета на кірмашы з суседзяў Беларусі былі багата прадстаўленыя расійскія выдаўцы, якія паказалі творы расійскіх аўтараў, у

тым ліку намінантаў і лаўрэатаў розных нацыянальных прэмій: Васіля Аксёнова, Вольгі Слаўнікавай, Юрыя Палякова і інш.

«ЛЭСІНА ГАСЦЁЎНЯ» Ў ЛУЦКУ

У хаце Цецерукоў, што ў Луцку па вуліцы Драгаманава, 23, праз трыццаць гадоў адноўлены музей Лэсі Украінкі.

Той дом завуць домам Цецерукоў. У гэтым будынку ў 1890-1891 гадах жыла сям'я Цецерукоў.

Пабудавалі яго звыш двухсот гадоў назад на былым рові, якім быў абнесены замак — першая лінія абароны старога Луцка.

Жыла пісьменніца ў заходнім крыле гэтага П-падобнага дома. Вокны кватэры выходзілі на касцёл святых Пятра і Паўла і ўнутраны панадворак хаты. Лэся Украінка жыла там з кастрычніка 1890-га па 17 студзеня 1891 года.

Пачувалася тут нядобра — праз даўнюю хваробу. З гэтага дома на былой Дамніканскай вуліцы яе праводзілі на лячэнне ў Вену.

У Луцк з Венy Лэся вярнулася ўжо ў сакавіку 1891 года. Праз некалькі тыдняў Лэся Украінка з'ехала з бацькамі ў сяло Каладзяжнае і больш ніколі ў Луцк не вярталася.

Пра аднаўленне музея ўпершыню загаварылі ў 1985 годзе пасля стварэння Луцкага гісторыка-культурнага запаведніка. Амаль кожны экскурсант, аглядаючы тэрыторыю старога горада, пытаў: «А дзе ж музей Лэсі Украінкі?». Першы крок быў зроблены ў 1990 годзе на сесіі абласной Рады. Менавіта тады ішла падрыхтоўка да правядзення ў Луцку міжнароднага сімпозіума, прысвечанага 120-годдзю з дня нараджэння Лэсі Украінкі. У 2006 годзе ўкраінскі ўрад вылучыў чатыры мільёны грыўнаў на рэстаўрацыю гістарычных помнікаў Луцка. З гэтай сумы 150 тысячай выкарыстаны на рамонтна-рэстаўрацыйныя работы ў музеі Лэсі Украінкі...

Мікалай ЯКІМЕНКА, сайт Вярхоўнай Рады Украіны

У залах музея

ВЕРШЫ ВЕРНУЦЦА З МУЗЫКАЙ

Яўген Еўтушэнка спадзяецца адрадзіць сілу паэзіі праз рок-оперу

Фота Анатоля Маркушына

Вядомы расійскі паэт Яўген Еўтушэнка распавёў падрабязнасці будучай грандыёзнай падзеі ў паэтычным жыцці Масквы — рок-оперы «Ідучь белыя снягі». Спектакль-паэторыя, створаны кампазітарам Глебам Маём і Яўгенам Еўтушэнка, абячае па размаху нават перасягнуць легендарныя стадыённыя паэтычныя вечары 60-х: дзейства пройдзе на самай вялікай пляцоўцы сталіцы — у спорткомплексе «Алімпійскі». Паэтычнай рок-оперы такога маштабу маскоўская публіка (і не толькі маскоўская. — «Б») яшчэ не бачыла, і арганізатары спадзяюцца, што «гэты вечар верне цікавасць глядачоў да паэзіі».

Яўген Аляксандравіч прызнаўся, што ідэя незвычайнага мерапрыемства нарадзілася ўжо даўно, і менавіта цяпер, калі «ў грамадстве наспела неабходнасць у паэзіі», час яе ажыццявіць. Спектакль, прымеркаваны да 75-годдзя паэта, будзе падзелены на дзве часткі.

Першае аддзяленне зойме сама рок-опера «Ідучь белыя снягі», якая, па меркаванні кампазітара Глеба Мая, стане для глядачоў «няпростым выпрабаваннем» (дарэчы, яе працягласць складзе каля дзвюх гадзін). За музычнае суправаджэнне будуць «адказваць» магутны сімфанічны аркестр, мужчынскі хор і сапраўдная рок-група — усяго на сцэну выйдучь больш за 30 музыкаў. Як растлумачыў рэжысёр-пастаноўшчык рок-оперы Мікалай Лакціёнаў, дзеянне нагадае хутчэй «крык мураша» ў вялізным «Алімпійскім» лесе: яго чуваць, але не відаць. Таму, памятаючы аб памеры пляцоўкі, арганізатары вырашылі ўсталяваць вялізны экран 50 на 20 метраў, каб маляўнічыя дэкарацыі выспы і бярозавага гаю, прадстаўленыя ў натураль-

ную велічыню, былі апэненыя годна. Вершы Яўгена Еўтушэнка будуць чытаць Дмітрый Харацян і Дмітрый Дзюжаў, які з персанажа бандыцкіх сагаў ператворыцца ў лірычнага героя. «У рок-оперы няма шматсюжэтнасці. Гэта значыць, там будзе адна асоба, так сказаць, «раскінутая» па іншых персанажах. Акцёры прадставяць розныя бакі душы чалавека», — растлумачыў Яўген Еўтушэнка. Паэт таксама адзначыў, што вершы, сабраныя з розных перыядаў яго творчага жыцця, «падабраныя Глебам Маём ідэальна і выбудоваюць адзіную, цэласную кампазіцыю».

Другое аддзяленне будзе прысвечана «стадыённаму чытанню» вершаў самім Еўтушэнкам і зносінам паэта з глядачамі. Геній вершаскладання, па ўласным прызнанні, жадае ўзнавіць атмасферу 60-х, калі цяга да паэтычнай творчасці была незвычайнай. У пастаноўцы рок-оперы прымае ўдзел і Міхаіл Задорнаў, які падтрымаў ідэю свайго куміра «адраджаць паэзію ў розумах людзей».

Яўгенія ДРАЗДОВА, «Новыя Известия»

11 (3)

ПАДЗЕІ

У ЧЫРВОНЫМ КАСЦЁЛЕ ЎСПОМНІЛІ АНАТОЛЯ СЫСА

3 лістапада ў менскім Чырвоным касцёле адбыўся дабрачынны рок-канцэрт, сродкі ад якога пойдучь на ўвекавечванне памяці паэта Анатоля Сыса. У канцэрце прынялі ўдзел Лявон Вольскі, Кася Камоцкая, гурты «Палац», «Indiga» і Аляксандр Памідораў.

Як адзначыў вядучы вечарыны Адам Глобус, сустрэча прысьвечана памяці лепшага беларускага

паэта, якога ведалі шматлікія з тых, хто сабраўся ў перапоўненай зале. А.Глобус выказаў падзяку сястры паэта, намесніку старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў паэту Міхасю Скоблу (за складанне зборніка выбраных твораў А.Сыса «Лён» (2006)), а таксама скульптару Генадзю Лойку (за працу над помнікам паэту).

Адкрыццё надмагілля А.Сыса ў вёсцы Гарошкаў Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці плануецца да трэціх угодкаў са дня смерці паэта — у пачатку траўня 2008 года.

Марат ГАРАВЫ, БелаПАН

ПАЎСТАГОДДЗЯ «БЕЛАВЕЖЫ»

У скрыпторыі Пана Бога пад назвай «Белавежа» захоўваецца адзін рукапіс памерам у сотні кіламетраў. На пракаветным раздоллі там хапае месца ўсяму: і пагудастай дуброве, і жывільным рэкам, і чырвонакніжным раслінам, і зубрам, і людзям. Апошнія «ўскормленыя суць па бозе» беларусамі.

За апошняе стагоддзе той скрыпт «Белавежа» некалькі разоў перакладвалі-згіналі, і цяпер па берасцейскаму Мухаўцу на месцы згібу — мяжа. Мяжа па ўсёй гісторыі беларусчыны і яе будучыні.

У культуры ж памежных ліній не бывае. Яна «сшывае» межы. Беларуская ідэя і нацыянальная літаратура — той «карэньчык-пераплёт» разарванага белавежскага скрыпту. Па адзін бок — на большай усходняй старонцы — сто гадоў (пачынаючы ад братоў Луцкевічаў, Аляксандра Уласава, Вацлава Ластоўскага, Янкі Купалы і інш.) увасабляецца праект пад назвай «Наша ніва»; па другі — заходні — пяцьдзесят гадоў споўнілася праекту «Ніва». І вось «поўні веку» дасягнула і Беларускае літаратурнае згуртаванне «Белавежа».

...Трыгады «савецкі блок» жыў без Сталіна. У Польшчы ствараецца Беларускае грамадска-культурнае таварыства (прыядадзены «Белавежы») і беларускамоўны друкаваны орган — «Ніва». Ствараецца пад заклікі, якіх не чуваць

было ў тагачаснай мінскай метраполі: «Да сэрца беларуса», «Слова да беларускай інтэлігенцыі»... Гэта назвы артыкулаў Веры Леўчук. Зразумела, не ўсё па-людску было і ў савецкай Польшчы. Аднак...

Аднак у «беларускай» Польшчы існуе і падтрымліваецца дзяржавай фінансава адна з найстарэйшых беларускіх літаратурных суполак. Пяцідзесяцігадовая дзейнасць «Белавежы», якую сёння ачольвае пісьменнік і прафесар Ян Чыквін, — узор адданасці роднаму слову і духу. Супольнаму літаратурнаму набытку «белавежцаў» — самадзятковаму, аўтаномнаму, хоць кроўна павязанаму з агульнанацыянальнай беларускай літаратурай, — можа пазайздросціць любая славянская культура. Каля чатырох тысячаў літаратурных твораў...Каля 200 аўтарскіх кніг паэзіі, прозы...

Вось вянок імёнаў толькі асноўных твораў «белавежскага» руху: Георгій Валкавышкі, Міхась Андрасюк, Галена Анішэўская, Надзея Артымовіч, Юрый Баена, Алесь Барскі, Юрка Буйнюк, Яша Бурш, Мікола і Уладзімір Гайдукі, Юрка Геніюш, Янка Жамойцін, Міраслава Лукша, Жэня Мартынюк, Васіль Петручук, Зося Сачко, Віктар Стахвюк, Дзмітры Шатыловіч, Міхась Шаховіч, Віктар Швед, Ян Чыквін, Сакрат Яновіч, дзесятка маладзейшых.

І ўсе яны жылі, жывуць і будуць жыць, каб у скрыпторыі Пана Бога пад назвай «Белавежа» захоўваўся адзін беларускі рукапіс.

Шчаслівага юбілею — і новых твораў!

А.П.

«ДЗЕЯСЛОВУ» — 5 ГАДОЎ

Незалежны літаратурны часопіс «Дзеяслоў» адзначыў свой першы юбілей. 3 гэтай нагоды 30 кастрычніка ў Менску адбылася юбілейная вечарына, на якой прайшло і ўганараванне лаўрэатаў традыцыйнай «Дзеяслоўнай» прэміі «Залаты апостраф».

«Дзеяслоў» пачаў выходзіць у 2002 годзе, калі быў гвалтоўна створаны дзяржаўны літаратурны холдынг і пісьменніцкія выданні патрапілі пад жорсткі ідэалагічны кантроль. 3 кастрычніка 2002 года выйшла 30 нумароў «Дзеяслова».

«Пяць гадоў таму, калі мы стваралі часопіс, нават самыя вялікія аптымісты не верылі, што мы столькі праіснуем, — прызнаўся на вечарыне галоўны рэдактар «Дзеяслова» Барыс Пятровіч. — Ніхто не верыў, што мы зможам выжыць, але мы засталіся. Пяць гадоў суцэльнага экстрэму, пяць гадоў на лязе нажа. Разам з тым, мы змаглі выпусціць трыццаць нумароў «Дзеяслова», пяць кніг у бібліятэчны часопіс, надрукаваць сотні аўтараў, правесці мноства сустрэч з чытачамі па ўсіх кутках Беларусі. «Дзеяслоў» — гэта спадчына нашых літаратараў, якіх з намі няма, і найперш Васіля Быкава. У юбілейным, 30-м нумары мы таксама друкуем яго невядомае апавяданне, на жаль, незавершанае. А яшчэ больш за 50 дэбютантаў, гэта наша будучыня. У іх быў выбар, альтэрнатыва, але яны выбралі «Дзеяслоў»».

Заля, у якой адбывалася вечарына, была перапоўненая. Павіншаваць «Дзеяслоў» з днём народзінаў разам з чытачамі, літаратарамі прыйшлі кіраўнікі

амбасадаў Швецыі ды Ізраілю. Кіраўнік аддзялення пасольства Швецыі ў Беларусі Стэфан Эрыксан у сваім слове канстатаваў: «Я ведаю, што ёсць людзі, якія лічаць, што на беларускай мове нельга выказаць глыбокіх пачуццяў і думак, пісаць выбітныя вершы. Мне падаецца, што часопіс «Дзеяслоў» акурат даказвае адваротнае».

Амбасадар Дзяржавы Ізраіль у Беларусі Зэў Бэн-Ар'е (у якога 30 кастрычніка таксама быў дзень народзінаў) падарыў рэдакцыі «Дзеяслова» свежы нумар часопіса «Гаг» («Дах»), у якім надрукаваны пераклад апавядання Васіля Быкава «Бедныя людзі». «Немалая заслуга ў гэтай публікацыі належыць і вашаму шануюнаму часопісу. Чытаючы «Дзеяслоў», я яшчэ глыбей зразумеў творчасць Васіля Быкава, і мне захацелася перакласці яго на іўрыт. Таму што пасол — гэта так, хобі, а ў душы я літаратурны перакладчык».

На вечарыне выступілі пісьменнікі Сяргей Законнікаў, Віктар Казько, Вольга Іпатава,

Васіль Зуёнак, Анатоль Кудравец, Леанід Дранько-Майсюк, Уладзімер Някляеў, барды Андрэй Мельнікаў, Зьміцер Вайшош-кевіч і Эдуард Акулін.

Былі прэзентаваны і новыя выданні бібліятэчкі «Дзеяслова»: кнігі Анатоля Кудраўца і Сяргея Дубаўца.

Кульмінацыйнай вечарыны стала ўшанаванне лаўрэатаў прэміі «Дзеяслова» «Залаты апостраф». Намінантамі ў галіне прозы былі Кастусь Тарасаў, Вольга Іпатава і Павел Ляхновіч. Прэмію атрымала Вольга Іпатава за раман «Апошнія ахвяры свяшчэннага дуба». У намінацыі «Паэзія» былі прадстаўлены Андрэй Адамовіч, Вальжына Морт і Рыгор Сітніца. «Залатым апострафам» адзначаны Рыгор Сітніца. Прэзідэнтам прэміі «За лепшы дэбют у 2006 годзе» імя Анатоля Сыса былі Юрка Буйнюк, Віталь Воранаў і Лізавета-Дамініка Панамарова. За нізку вершаў «Крыль» прэмію «Залаты апостраф» атрымала Лізавета-Дамініка Панамарова.

А. Д.

ПАЭТЫ ЧЫТАЛІ БЕЛГРАДСКІМ СТУДЭНТАМ ВЕРШЫ ЎСЮ НОЧ

Нядаўна ў Белградзе ў 44-ы раз прайшла Міжнародная сустрэча пісьменнікаў. Калі ўлічыць, што гэтае мерапрыемства бывае раз у год, яму можна прысвоіць ганаровае званне аднаго з самых стабільных, самых працяглых у свеце.

Мноства краін-удзельніц (Аўстралія, Аргентына, Балгарыя, Данія, Нямеччына, Грэцыя, Ізраіль, Індыя, Італія, Кітай, Румынія, Чэхія, Чылі і інш.), некалькі дзесяткаў дэлегатаў, разнастайнасць моў, знаёмствы, дыскусіі, выступы...

Апроч сумных прывітанняў і пленарных паседжанняў здараліся і вельмі жывыя выступы ў самых розных месцах: у бібліятэках, лекторыях. Адбылося некалькі буйных паэтычных вечароў, на якіх паэты прадстаўлялі свае краіны. Вечары паэзіі праходзілі ў вялікай зале Саюза пісьменнікаў Сербіі.

Пасля некалькіх дзён афіцыйных мерапрыемстваў у сталіцы

Фота: Владимир Ракіца

Удзельнікі паэтычных застолляў у сяле Мрчаеўка на фоне памятнага каменя: старшыня Саюза пісьменнікаў Сербіі Срба Ігнатавіч, паэт з Расіі Аляксандр Герасімаў, лаўрэаты цяперашняга году Адам Пуслоіч і Карэл Сіс, паэт Бока Стоічыч

з замежных госцяў сабралі невялікія групы, якія развезлі ў розныя бакі ад цэнтра. Пісьменнікам далі магчымасць пазнаёміцца з сербскай правінцыяй і прадставіць сваю творчасць там. Панурае ўражанне зрабіла на пісьменнікаў паездка ў ахоўнае войскамі ААН Косава. Пісьменнікі ўбачылі разбурэння праваслаўных храмы, галечу сербаў, якія не пакінулі родных месцаў.

Найяскравым кантрастам да паездкі ў Косава стаў ваяж у

сяло Мрчаеўцы. Тут ужо некалькі гадоў запар праходзяць паэтычныя сустрэчы, якія маюць міжнародны маштаб. Сталы ламаліся ад смажанай свініны, а піва і ракія ліліся ракой. Хоць і тут зусім нядаўна было вельмі неспакойна — у 1999 годзе на ўскраіне гэтага сяла былі збітыя амерыканскія бамбавікі. Аднак цяпер тут апавяшчаюць прастору вершы і песні. Імёны ўсіх лаўрэатаў мрчаеўскіх сустрэчаў высечаны на мемарыяльным камені (на фота. — «Б»).

Паэты выступалі ў школах і дамах культуры горада Чачака, на рудні, дзе здабываецца магнэзіт. Вершы гучалі каля Кралева, на беразе ракі Маравы.

Паводле «Незалежная газета — Ex libris»

БІБЛІЯТЭКА

12 (4)

ПАЛІЦА

ШЛЯХ «БЕЛАВЕЖЫ»

Шлях па прамой часу: Да гісторыі беларускай літаратуры Польшчы. 1958 — 2008. / Пад рэдакцыяй Яна Чыквіна/. — Бібліятэка Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа»: Беласток, 2007.

Выйшаў у свет аб'ёмісты том — хрэстаматыя — літаратуразнаўчых і эсэістычных працаў пра феномен беларускамоўнай (беларуска-нацыянальнай) літаратуры Польшчы. Творчы наробак «белавежцаў» — каля чатырох тысячаў (!) літаратурных твораў, каля 200 аўтарскіх кніг паэзіі, прозы, эсэ, літаратуразнаўства. Кніга складаецца з трох частак.

Першая разглядае беларускую літаратуру Польшчы ў агульнанацыянальным беларускім кантэксце (артыкулы Галіны Тычкі, Галіны Тварановіч, Міколы Мішчанчука, Міхася Тычыны, Вольгі Шынкярэнкі, Алы Сямёнавай).

У другой — аналіз паэтычнага наробку: публікацыі Васіля Бялака-завіча, Надзеі Панасюк, Уладзіміра Конана, Уладзіміра Мархеля, Галіны Тварановіч, Арнольда Макміліна, Яна Чыквіна, Анатоля Раманчука, Алы Петрушкевіч і інш.

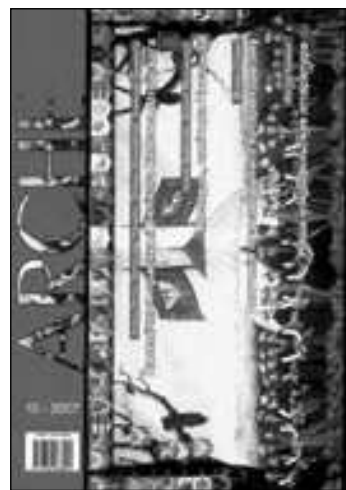
Трэцяя прысвечана вывучэнню «белавежскай» прозы — працамі Людмілы Сінковай, Вольгі Шынкярэнкі, Веранікі Стральцовай, Анны Саковіч, Уладзіслава Рубанава, Пятро Васючэнкі, Алеся Макаравіча, Лады Алейнік і Сірафіма Андрэюка.

Адкрывае кнігу прадмова старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Алеся Пашкевіча, а завяршае — пасляслоўе старшыні «Белавежы» Яна Чыквіна.

НОВЫ НУМАР

«ARCHE»

№10 часопіса «ARCHE» распавядае аб тым, «каму належыць спадчына ВКЛ», а таксама змяшчае артыкулы Ірыны Віданавай «Апантанья надзеяй: Беларуская моладзь пасля выбараў 2006 году» і Аляксандра Чубрыка аб новай эканамічнай палітыцы

аўтарытарнага рэжыму, даследаванне Пётры Рудкоўскага аб вяртанні біскупа Кандрусевіча і этнічных чыстах у беларускім Касцёле, працяг параўнальнага даследавання еўрапейскіх нацыянальных рухаў XIX ст. чэскага гісторыка Міраслава Гроха, тэксты Алеся Анціпенкі, Алены Гапавай, Віктара Жыбуля, Віталія Сіліцкага і Андрэя Хадановіча.

ВАСІЛЬ БЫКАЎ — НА ЁРЫЦЕ

У новым нумары ізраільскага часопіса «Гэг» («Дах») надрукаваны першы пераклад прозы Васіля Быкава на іўрыт — апавяданне «Бедныя людзі». Яго зрабіў пасол Дзяржавы Ізраіль у Беларусі спадар Зэеў Бэн-Ар'е.

Прэзентацыя часопіса адбудзецца ў Менску 11 снежня па адрасе: вуліца Уральская, 3. Пачатак а палове сёмай вечара.

ГАЛАСЫ ЁТОПІІ АЛЕКСІЕВІЧ

У маскоўскім выдавецтве «Время» выйшла кніга Святланы Алексіевіч «Цинковые мальчики». У свой час першае выданне выклікала надзвычайную хвалю эмоцыяў на Беларусі. За праязічную праўду, перададзеную ў кнізе, Святлана Алексіевіч змушана была прайсці праз некалькі судоў. Аднак сёння без «Цынкавых хлопчыкаў» беларускай пісьменніцы немагчыма ўявіць ні гісторыю афганскай вайны, ні гісторыю апошніх гадоў саветскай улады, падарванай той вайной.

«ГЛЫБІНЯ ДАЖДЖУ» КАМОЦКАГА

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшла новая кніга Алеся Камоцкага «Глыбіня дажджу». У ёй змешчаны лепшыя паэтычныя творы аўтара ад канца 1970-х да нашых дзён: вершы, тэксты песняў, пераклады. Алесь Камоцкі ў інтэрв'ю Радзій Свабода адзначыў, што ўпершыню за час творчай дзейнасці да яго звярнуліся з прапановай выдаць ягоную кнігу, — звычайна ўсё рабіў сам. «Праз які месяц мусіць выйсці мой новы альбом — «З бацькоўскай кружэлкі», — прызнаўся паэт-бард. — Выданне зацягнулася, бо высветлілася, што я не ўмею правільна спяваць гэты альбом. Я не ўпэўнены, што навучыўся яго спяваць. У ліпені сеў пісаць, і сталася, што не адпавядае... Давялося ўсё выкінуць, што запісаў. Два месяцы займаўся з выкладчыцай. Што гэта дало — пакажа час. Мяркую, за месяц я яго скончу».

РЭЦЭНЗІЯ

ДАЛЯГЛЯДЫ «НОВАЙ ЗЯМЛІ»

Васіль ЗУЁНАК

Пакліканне перакладчыка, і асабліва паэзіі, яго прафесійнае стаўленне да перакладу ў вызначальнай сутнасці сваёй дужа нагадвае шлюбныя стасункі. Здзяйснення шлюб альбо па казанні, альбо па разліку. Гэтак і пераклад: бывае альбо па сардэчным захваленні, па любові, альбо па меркантильна-выдавецкіх замовах, што выліваецца — і нярэдка — у канвеерную гонку радкоў, — з перакладам ведамасці...

Усім, хто ў той ці іншы час меў дачыненні да выдання сваіх кніжак у «саюзных» выдавецтвах, знаёмае ў большай ці меншай меры прыкрае адчуванне, што перакладаюцца твае творы не на расійскую мову, а на нейкую «маскоўскую»: творчасць уступае месца вытворчасці, — падрачунак вёўся на «працадні». І калі пакутвалі ад такіх перакладаў праязікі (Іван Мележ, Васіль Быкаў ды й іншыя), то ўжо што гаварыць пра паэтаў... Заўважалася толькі адна пастаянная дэтал: паэзія, ну, скажам так, не самага высокага гатунку «падцігвалася» да пэўных выдавецкіх «стандартаў», набывала «таварны» выгляд, а вось паэзія сапраўды дастойная губляла штосьці самае важнае, тую таямніцу «міга радкоў», што, уласна, і рабіла яе паэзіяй...

Не ўнікла падобнага лёсу і выдатная паэма народнага паэта Беларусі Якуба Коласа «Новая зямля». Да нядаўняга часу мела яна адзіны пераклад: на расійскую мову. Параўноўваць яго — хаця б «в назидание» — не было з чым.

І вось — адзін за адным — з'явіліся і грунтоўна заявілі аб сабе, займаўшы пачэсны пасад, два пераклады: спачатку — на польскую мову, цяпер — на ўкраінскую. З'явілася і магчымасць для параўнання...

Дзесяць гадоў шчыраваў над польскім перакладам Чэслаў Сенох; перакладчык на ўкраінскую мову Валерыў Стралко «ўправіўся» значна хутчэй. Але ў абодвух выпадках — і адзін, і другі — працавалі па закліку сэрца, — ніякіх выдавецкіх гарантый не маючы. Усё рабілася па любові. І гаварылася аб ёй з паэтам на яго роднай мове, — гэта не малаважна, а то і вызначальны момант: перакладчыкі — і Сенох, і Стралко — валодаюць моваю арыгінала.

І цяпер як бы мы ні шукалі прыкметы вартасцяў расійскамоўнай версіі, настойліва карціць: пераклад гэты здзейснены

па прынцыпе нейкай «калектыўнай любові», калектыўнага «падраду», — калгасны, адным словам...

Ажно паўдзсятка перакладчыкаў былі «привлечены» «да справы» (сярод іх і таленавітыя паэты, і ніякія...). А ў выніку — губляецца адзінства стылю, навідавоку выдавецкае памкненне да «залатой» сярэдзіны, дакладней: «усредненности»...

Таму і выкажам спадзеў: расійскамоўны чытач чакае яшчэ сапраўднай сустрэчы з «Новай зямлёй» Якуба Коласа.

Польскі і ўкраінскі — ёсць падстава сцвярджаць: дачакаўся. Факт выключнай важнасці не толькі ў літаратуры, але і ў грамадскім жыцці братніх народаў. Бо: сусветная паэзія (падкарэсліваю — паэзія) тэму Пошуку Зямлі — як пошуку народам свайго лёсу — здзейсніла з такой глыбінёй і мастацкай дасканаласцю, пэўна, толькі ў нас, на Беларусі, — паэма «Новая зямля». А гэты — і чыста зямны, і ўзвышана-нябесны, філасофскі ўзлёт беларускага духу, мастацкае даследаванне душы чалавека працы, натуральна, не мог не адгукнуцца ў душы сусветнай — праз яе канкрэтныя праявы: польскую і, асабліва, ўкраінскую. Чаму «асабліва»? А таму, што гістарычны шлях народаў нашых і сёння ў Пошуку — Сваёй Зямлі, Зямлі Запаветнай.

І таму гэтка натуральны быў уваход перакладчыка Валерыя Стралка ў цудоўны свет беларускай мовы, а праз яе — у такі ж цудоўны свет Коласавай «Новай зямлі».

Жыццёвыя пуцявіны прывялі Валерыя Стралка ў Беларусь, і ён адразу ж, без лішніх перадумоў, з беларусамі стараўся загаварыць па-беларуску. Як мог. І старанне не сталася марным. Пэўна, выявіліся тут, далі аб сабе знаць і карані Чарнігаўшчыны, дзе нарадзіўся Валерыў Стралко, зямлі, дзе на поўныя грудзі дыхае ўкраінска-беларуская крэўнасць.

На пачатку тэставымі, як бы правяральнымі для сябе, абраў перакладчык два раздзелы з «Новай зямлі» — «Леснікова пасада» і «Раніца ў надзельку». Выбар беспамылковы: тут ёсць над чым і самому пераканацца і пераканаць іншых, што «замах» у яго на перакладчыцкі плён не беспадстаўны.

Мій куте рідний, серцю милий!.. Тебе забудь не маю сили! Частенько, втомлений шляхами, Весни убогой літами, В думках до тебе заплюваю І там душею спочиваю...

І гэтак далей, і гэтак далей, — чытаеш — і палонішся ўражаннем, што так яно было сказана і на самым пачатку, самім Якубам Коласам. Тэкст чытаецца лёгка, арганічна, і праз некалькі ўжо старонак забываеш, што гэта пераклад...

Звычайна пераклад правяраецца на момантах хрэстаматыяна-крылатых, афарыстычных. Пакарыстаемся гэтым спосабам і мы, каб яшчэ раз пацвердзіць: лексічная роднасць, дыханне і рытмічны лад украінскай мовы даюць перакладчыку выключную магчымасць быць арганічна блізім да арыгінала, захаваць яго амаль што ў першародстве:

Раздзел «Начаткі»:
За хлеў ён чыш без аглядкі: — А во яны! а во «начаткі!» —

За хліў імчыць він без оглядкі: — Та ось вони! Осью «Початкі»...

Раздзел «Дзядзька-кухар»:
І так, бывала, наясіся, што хоць на пупіку круціся...

І так, бувало, найсіся, Що хоч на пупіку круціся...

(Так і падмывае зазірнуць у расійскамоўны пераклад, — Я. Мазалькоў:

Так угостятся карапузы, Что хоть волчком вертись на пузе...

па-перш, рыфмуюцца словы аднаго караня: ...пузы — пузе; а потым — куды ж дзьяўся каларытнейшы «пупік», на якім і сапраўды «ваўчком» можна закруціцца?..)

Раздзел «Дзядзька ў Вільні»:
Юзе так дзядзька і на бруку Адзін за дзесяць робіць груку...

Крокуе дядько наш по бруку, Один як десять робить груку...

(Зноў жа — расійскамоўны варыянт, — П. Сямінін:

Шагает дядя, не спешит, Один за пятерых гремит...

у скарачаных на адзін склад канцоўках радкоў як бы абсекся, аглух гэты грукат абцасаў... Ды яшчэ і гэты «дядя» — так па ўсёй паэме: як яно выпадае, чамусьці аблюбованае перакладчыкамі «правільнае» слова, са стылістыкі твора!..)

Паэма «Новая зямля» Якуба Коласа набыла жыццё на ўкраінскай мове. Канешне ж, у такой вялікай перакладчыцкай працы можна, асабліва пры пільным жаданні, адшукаць і пэўныя хібы. Але пакінем іх на долю гаспадароў кнігі, у чым выдавецтва — «Украінскі пісьменнік» — яна пабачыла свет.

А ў нас — свята. Шырэюць далагляды «Новай зямлі». І нам, беларусам, засаецца толькі парадавацца з нагоды гэтай далёка не шараговай падзеі. І спадзявацца, што наша радасць стане радасцю і ўкраінскіх чытачоў. Хай таленавіты пераклад выдатнага твора паслужыць гэтаму!

▶ СЛОВА

СВАБОДА. ЯК БЭЛЯ РУСКІЯ

АСАБЛІВАСЦІ МОВЫ-2

Сяргей ДУБАВЕЦ

Не мною заўважана, мова — гэта мысленне. Думанне, уяўленне, «стан мазгоў». Каб зразумець, што адбываецца з намі, можна слухаць ацэнкі палітыкаў, а можна сачыць за асаблівасцямі мовы, якія часта па-здрадніцку выдаюць фальш нашых грамадскіх стэрэатыпаў, нашых уяўленняў пра саміх сябе, нашага мыслення.

Беларусы ў мове сваёй фальшываць па поўнай праграме і па вялікім рахунку. Я не пра тое, што гавораць больш па-расійску, чым па-беларуску, а яшчэ больш — на дзвюх мовах адразу. Гэта якраз не самая вялікая праблема. Бяда, калі белая называюць чорным, злое — добрым, а чужое — сваім. Пачынаючы з назвы краіны — Рэспубліка Беларусь. Нехта ж дадумаўся другое слова ў гэтай назве — не скланяецца. Што атрымалася? Што слова «Беларусь» у нас не скланяецца — як замежнае. У Рэспубліцы Беларусь, пасол Рэспублікі Беларусь, ганаруся Рэспублікай Беларусь. Сваё (а дакладней, самае сваё з усяго, што можа быць) выглядае як запа-

зычанае. Як Зімбаве ці Марока. Больш за тое. У такім (абсалютна афіцыйным, канстытуцыйным) варыянце слова Беларусь — як нязменная — просіцца, каб яго ўзялі ў двукоссе — у Рэспубліцы «Беларусь!» А ў аўдыёварыянце так і гучыць у двукоссі, ці то з іроніяй, ці то з намёкам.

Каб вычуць гэты дысананс, да якога мы даўно прывыклі, звярніцеся да іншых славянскіх моваў і ўявіце, каб паляк сказаў: В Жэчпосполітэй Польска; ці каб расіянін карыстаўся выразам — прэзідэнт Федэрацыі Расія...

Здавалася б, што за дробязі! Але якраз гэты дробязі фармуюць адносіны беларусаў да сваёй краіны на самым глыбокім, падсвядомым узроўні. Выглядае як што чужое і не надта добрае. Не сакрэт, што беларусы ставяцца да дзяржавы Беларусі не так, як французы да Францыі ці чэхі да Чэхіі, а — з пэўным глыбока схаваным недаверам. Што, натуральна, зусім не спрашчае ім жыцця і адносінаў з навакольным светам.

Са школы мы ведаем (хто не забудзе), што назву Беларусь у яе сучасным разуменні замацаваў за краінай Францішак Багушэвіч у 1891 годзе. Багушэвіч пісаў па-беларуску лацінкай — як да яго Кастусь Каліноўскі і яшчэ многія пачынальнікі нацыянальнай ідэі. Беларуская мова доўгі час вагалася паміж лацінскай графікай і

кірылічнай. Словам, прынцыпы пісьма па-беларуску лацінкай распрацаваны дасканала і нават лепш, чым кірыліцай. Дык вось (прывітанне Багушэвічу!) наша сённяшняя афіцыйная міжнародная назва — Belarus — лацінкай па-нашамо ж, па-беларуску, чытаецца як — Бэлярус. Прынамсі, і Багушэвіч, і Каліноўскі пра-чыталі б менавіта так. А Лявон Волскі іранічна ператлумачыў — гэта як п'яны рускі (п'яны як бэля). Зноў атрымліваецца дэструкцыя. Альбо гэта нам ніяк не ўдаецца «называць рэчы сваімі імёнамі», альбо нехта нешта напартачыў з нашымі чароўнымі словамі, без якіх наш дружны народ неяк не зусім, не да канца, не з поўным даверам разумее, хто ён, што ён і дзе ён.

У кантэксце такой дэзарыентацыі часта забавна гучыць азначэнне «беларускі». Скажам, у паведамленнях «варожых галасоў» можна было пачуць: беларускі прэзідэнт адабраў Дом літаратара ў Саюза беларускіх пісьменнікаў. Натуральнае пытанне — мабыць, нехта з іх — ці то прэзідэнт, ці то пісьменнік — усё ж не беларускі, інакш у чым канфлікт? Альбо вось яшчэ з тых «галасоў» — пра беларускі ўрад, які з году ў год планамерна змяняе колькасць беларускіх школ...

Нічога падобнага не пачуеш і не пабачыш у нашых суседзях.

Усеагульны рогат магло б выклікаць наступнае паведамленне «варожага голаса»: «Літоўскі прэзідэнт заявіў сёння журналістам, што літоўцы — гэта тыя самыя палякі, толькі са знакам якасці»... А ў нас такія рэчы праходзяць, прычым ледзьве не як норма. Бо ў аснове нашага мыслення і грамадскіх стэрэатыпаў — не трывалыя базавыя паняцці, а зыбучы пясок.

Да прыкладу, на нядаўняй прэс-канферэнцыі многія звярнулі ўвагу на «свінушнік», у якім, нібыта, жылі бабруйскія яўрэі. Але ніхто не заўважыў ніяк не меншай крыўды свайму ўласнаму народу. Было сказана: «Мы не можам адмовіцца ад расійскай мовы, хоць таму, што па-беларуску няма некаторых тэрмінаў у прыродазнаўчых дысцыплінах».

Гэтак «нечысташлоўны» яўрэі апынуліся побач з «непрыдатнай» беларускай мовай. Дык за першых, дзякуй Богу, ёсць каму заступіцца. Што да другой, дык хоць бы я тут не прамаўчу.

Навуковыя тэрміны не бяруцца з народных песень або твораў Шэкспіра і Чэхава. Як правіла, іх ствараюць у акадэмічных інстытутах па меры ўзнікнення новых паняццяў і адкрыцця новых з'яваў. У найбольш дружных народаў новы тэрмін прыдумляюць усёй нацыяй, праводзячы ўсеагульны конкурс і абмеркаванне. Гэтак эстонцы ўсе разам прыдумалі, як па-эстонску будзе камп'ютэр. Між іншым, вельмі творчы занятак, падымае дух і аб'ядноўвае народ. Шкада, што ўявіць сабе нешта падобнае ў сённяшняй Беларусі немагчыма. У нас «некастрычаных тэрмінаў няма» — гучыць як прысуд: і быць не можа! Таму, таварышы расіяне, паколькі вы свае тэрміны ўжо прыдумалі, дазвольце сказаць, што і нам расійская мова не чужая.

Не мною заўважана: як карабель назавеш, так ён і паплыве. Так і плывем, «бэлярусцы» ў спыненай вадзе.

<http://naviny.by>

▶ БЫЛІЦЫ

ПАЗЫКА

Мікола КАНАНОВІЧ

1 Ён патэлефанаваў з курсаў павышэння кваліфікацыі ў пятніцу, а ў нядзелю прыехаў сам і папрасіў пазычыць грошай.

Прыехаў стомлены. Знерваваны і нейкі разгублены адначасова. Мы сядзелі ў маім інтэрнацкім пакоі, дзе сабачымі вушамі звисалі са сценаў адклеены ад празмернай вільготнасці шпалеры, і пілі гарэлку. За акном кіснуў у шэрані і дажджлівай імжы красавіцкі вечар.

— Слухай, Юрка, спадзяюся, ты не ўлічыш потым мне ў доўг за гэтую выпітую пляшку. Разумееш, з жонкай ужо другі месяц не жыю, а тут яшчэ гэтыя курсы, а там, сам ведаеш, дзяўчаты, пасядзелкі — усе грошы патраціў. І пазычыць ужо, акрамя цябе, няма ў каго. Курсы працягнуцца яшчэ тыдзень. А там, як прыеду, адразу і заробак у школе, то я табе і вышлю грошы поштай...

Ён яшчэ нешта доўга казаў пра грошы і дзяўчат, асабліва пра нейкую мастачку Лену. Але мне гэта ягоная балбатня была як

мёртваму грэку дождж, і я паспяшаўся наліць па трэцім кілішку. Хацелася больш даведацца пра яго сям'ю, пра жонку, з якой, як аказалася, ён не жыў ужо другі месяц. Таму, калі выпілі і прыкусілі рэшттай яечні, я адразу запытаўся:

— І што вы ўсё-ткі не падзялілі з жонкай, што ты ад яе збег і дачку пакінуў? Сам жа пры жывых бацьках сіратай па інтэрнатах гадаваўся...

Нейкую хвіліну ён глядзеў мне ў вочы, потым рэзка адвёў позірк, устаў, падышоў да акна і, хутчэй самому сабе, чым мне, пачаў казаць:

— Жонка ў нашым разладзе менш за ўсё вінаватая. Яна пасіўная шэрая мышка, якая глядзіць у рот сваёй маці, як трус на ўдава. Гэта яна, цешча, усе гэтыя восем гадоў «дапамагала» нам жыць. Ніколі не прамінала, каб лішні раз тышчуць мяне носам у дзярмо. А як пераехалі адсюль у жончын горад і пасяліліся ў яе хаце, цешча чуць не кожны дзень, а то і па некалькі разоў на дзень наведвалася ў госці і ўсё ныла: «Ты не корміш сям'ю, ты, галадранец, прыйшоў у ўсё гатовае. Нават тэлевізар

новы купіць не можаш...». Як жа, накупляю я вам тэлевізараў на настаўніцкі заробак. А ў гэтым годзе, калі ў мяне і гадзін паменшала, і грошай адпаведна, цешча зусім азвярэла...

На нейкі час ён змоўк, а потым працягнуў свой маналог:

— Аднойчы вечарам прыехаў на ровары з працы (у вёсцы ж працыю — 12 км ад горада), стомлены, галодны. Заходжу ў хату, а там — цешча. Жонка якраз на дзяжурстве была. І адразу: «Дзе гэта ты швэндаешся да вечара?.. Я тут вам тры тоны вугалю купіла. І за вугаль, і за машыну заплаціла. Яшчэ па староў цане, бо заўтра ўсё падаражэе. Трэба насіць, у хлеў хаваць, а цябе няма. То, можа, мне яшчэ самой і цягаць гэты вугаль, а ты, зяцёк, толькі будзеш хадзіць ды яйцамі трэсці?».

Вось пасля гэтых яе «яйцаў» мяне і панесла. Карацей, з хаты я яе выгнаў хутка, але рукі тым разам не прыклаў — пазней усякае было. Ну, а потым не вугаль насіць, а ў бар падаўся... Ноччу жонка ўсё сваё доктарскае майстэрства прыклала, каб выцягнуць мяне з таго свету, — так набраўся на галодны страўнік. Дачка тады моцна спалохалася, думала, што памру. Шкада яе, канечне, але і жыць так далей не магу. Жонка ва ўсім цешчын бок падтрымлівае. Ды наш развод — гэта ўжо

толькі справа часу. Заяву занеслі. Праз месяц два з паловай ці тры развядзёмся. Зразумела, усё застаецца жонцы з дачкой. Ды і што мы там нажылі разам!.. Хата яе. Пабудавалі ў свой час цесць з цешчай. Так што пайшоў я ў свет зноў... яйцамі трэсці.

Пасля апошніх слоў ён нервова засмяўся і вярнуўся да стала. Я наліў. Выпілі. Прыпальваючы цыгарэту, спрабаваў злавіць яго позірк, але ён адводзіў вочы. Здавалася, выказаўся цалкам і тым самым як бы паставіў кропку ў даўно прынятым рашэнні і для сябе, і для мяне таксама.

2

Мы лічыліся сябрамі. Нават тады, калі яго жонка закахалася ў мяне і ён пра гэта даведаўся. Тады ён мяне прасіў: «Вы кахайцеся, калі без гэтага не можаце, ты толькі сям'ю не разбывай...». У тым самым годзе яны з'ехалі, як ён сумна жартаваў, да цешчы на блінцы. А насамрэч — далей ад праблемаў і ад мяне...

— Слухай, — ён раптам перарваў здоўжанае маўчанне, — а вы маглі б паспрабаваць... Ну, калі ў цябе яшчэ штосьці засталася да яе. Толькі глядзі, цешчу адразу бяры ў рукі, каб знала сваё месца. Бо гэта такая...

Мяне скаланула ад тых слоў, і са сваіх разваг-успамінаў я вяр-

нуўся да рэчаіснасці. І ўбачыў, што сябар мой добра-такі п'яны, а за акном ужо ноч. Тады ж я зразумеў, што яго цешча маеі цешчай ніколі не стане, і ўспомніў, што заўтра мне патрэбна ехаць у школу на першы ўрок.

Калі ўдалося пераканаць яго, што другой пляшкі браць не трэба, і я засынаў ужо ў сваім ложку, з суседняга даняслася: «А ў мяне ўжо два месяцы не было бабы...».

Я мацюкнуўся пра сябе ад такога прызнання, а ўслых яшчэ раз пажадаў добрай ночы.

Раніцай я спяшаўся на працу, а сябру да цягніка заставалася яшчэ некалькі гадзін, і ён не хацеў уставаць. На развітанне я папрасіў яго не забыцца перад адыходам націснуць на кнопку замка. Ён жа ў каторы раз запэўніў мяне, што пазычаныя грошы вышле праз некалькі тыдняў.

Тым летам я збіраўся ў адпачынак у вёску лавіць карасёў у мясцовым балоце, калі на маё імя прыйшоў такі грашовы перавод ад сябра. Месцякі праз два дні пасля названага ім тэрміну. І хоць грошы тады цікавілі мяне менш за ўсё, я падлічыў, што ў даларавым эквіваленце пазычанае сума паменшала, прыкладна, напалову.

К р а і н а п а т а н а л а ў гіпер'інфляцыі і пахла спрадвечным балотам. А на балоце добра браліся ў той год карасі.

ПАЭЗІЯ

14 (6)

АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ

ПАЭТЫЧНЫ ФОРУМ

ПРА ПЛАЧ

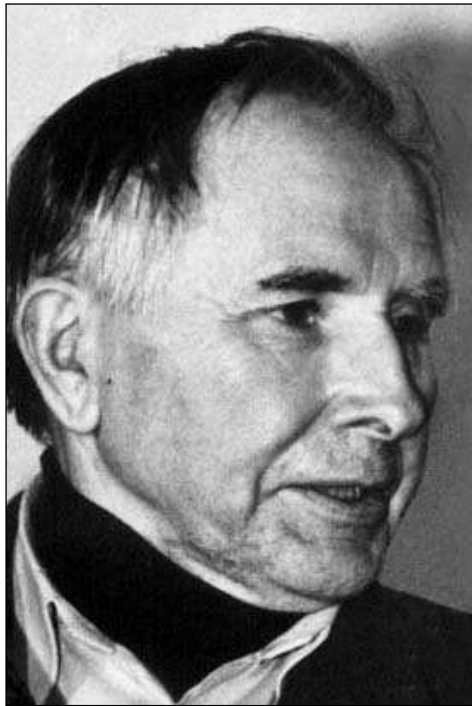
Алегу Лойку —
аўтару кнігі «Плач зямлі»

Жыць пачынаем —
залівстым крыкам — плачам.
Жыць прадаўжаем — смехам юначым,
Затым то маўчым, то прамаўляем.
Затым то крычым, то ў словы гуляем,
то лямантуем ў адчай трывожным,
то нікнем у роздуме дарожным,
то пад цяжарам жыццёвым стогнем —
стогнам спантаным, глыбокім і доўгім.
А то вась бывае, што проста заплачам.
Амаль па-дзіцячы,
ды плачам ужго не дзіцячым,
а болей горкім, салёным болей,
бо плачам над нашай людскою доляй.

Студзень 2007 г.

ЗДАРЭННЕ Ў СУДНЫ ДЗЕНЬ,
або Ніл Гілевіч як аргумент

Зраблю адну агаворку:
увесь той Дзень, Хрыста другое прыйсце,
калі перад Яго судом
прайшлі народы, роды і плямёны,
«абраныя ад чатырох вятроў,
ад краю і да краю ўсіх нябёсаў», —
апівсаць не бяруся я.
Дзень гэты Суны апісаць не зможаць,
хоць будзь ты тройчы адвентыстам,
ці эсхітолагам тройчы будзь.
Напэўна ж, нездарма таму
з усіх апосталаў-евангелістаў
толькі адзін Мацвей рашыўся распавесці
пра той страшэнны Суд, пра тое,
як Божы Сын Ісус Хрыстос,
пад гукі зычнныя трубы анёльскай,
дзяліў сабраныя на суд народы,
іх размяжоўваў строга, бы пастух той
авечак аддзяляе ад казлёў,
і абвешчаў затым свой вырак...
Ну ды рашуся ўслед за евангелістам
прывесці ўсё-ткі эпизод,
датычны нашай беларускай справы.
Было: як наша падышла чарга,
як той купалаўскаю грамадою
з сваімі крыўдай, горам ды бядою
з сваім жаданнем быць людзьмі
і, ведама ж, з вялікім страхам
паўсталі ўрэшце мы перад Судом, —
штось доўга ўглядаўся ў нас Ісус.
У першага стытаўся: «Беларус?»
Адказ яго не вельмі задаволіў.
Не надта пэўны, мабыць, быў адказ.
Ці не казалі: «Я тутэйшы».
Прыгледзеўся, прыслухаўся Хрыстос
да гулу галасоў нястройных,
што даляталі да яго пасаду,
і, даўшы знак анёлам не трубіць,
пытання стаў у беларусаў строга:
«— Вам, чую, звацца хочацца людзьмі?
Хацелася б вам жыць па-людску?
Такое права дадзена вам Богам.
А як іначай? Вы ж яго стварэнні.
Як і другіх, стварыў вас Бог-Айцец
на вобразу свайму і падабенству,
і як другім народам і плямёнам,
вам мову ён ласкава дараваў.
Чаму ж замала ладу паміж вамі,
свае сваіх парой не пазнаеце?
Нібы няма агульнай мовы ў вас.
Чаму вы не шануеце як след
сваю, вам Богам дадзеную, мову,
даеце крыўдзіць розным ліхадзеям?
Вы чуеце, як іншыя гучаць
нават у дзень майго другога прыйсця?
Упэўнена гучаць, на поўны голас.
А ваша? Так ціха, так нясмела.
Нібы ёй нават сорамна гучаць.
І мой прысуд: грашыце вы,
не цэнячы дар Божы — сваю мову,
і гэты грэх цяжкі ёсць беззаконне».

На момант тут замоўк Ісус.
Затым з апосталамі стаў перамаўляцца,
стаў з імі радзіцца, як быць-судзіць,
куды ж усё-ткі беларускі люд
аднесці — да «казлёў» ці да «авечак»,
куды паставіць яго ўсё ж:
на правую руку (шчаслівы бок),
альбо на левую (пакута вечная).
І зноў узвысіў голас свой,
звярнуўся зноў Гасподзь да беларусаў:
«Я сапраўды, вам сапраўды кажу я,
што між усіх народаў і плямёнаў,
якія прад Судом маім паўсталі,
вы, можа быць, не самы грэшны,
хаця аднойчы і ўчынілі грэх
перад самім сабой і перад Богам.
І ў вас ёсць шані для ўратавання.
Вы можаце назваць аднога з вас,
хто мову родную прыняў з маленства
як заповітны скарб, як Божы дар,
хто потым на шляху жыццёвым
быў верны ёй і вусна, і пісьмова,
быў верны ёй і ў радасці, і ў горы,
быў верны ёй і ў мроях, і ва ўчынках,
нібы навек з ёй нарочны быў,
хто ні на хвілю уявіць не мог
свой лёс і лёс свайго народа
без мовы роднай, без яе гучання,
і хто гатовы быў заўжды,
лічыў сваім свяшчэнным абавязкам
абараняць і засланяць яе
падчас цяжкіх выпрабаванняў...
Вы можаце назваць такога з вас?
Як можаце — то назаўважце,
скажыце імя-прозвішча яго».
Узрушыўся, загаманіў натоўп:
«Ёсць, ёсць, Гасподзь, між нас падобны,
ёсць сярод нас якраз такі,
як распавёў Ты у Сваім звароце.
Імя ён мае — Ніл Гілевіч.
Ён змалку і да сённяшняй пары,
да валасоў сівых, да схілу летаў
шануе, любіць, дбала сцеражэ,
як Божы дар вялікі — слова роднае».
Прыслухаўся Ісус Хрыстос
і мовіў так: «Люд беларускі!
Мне ўцешна чуць такое ад цябе.
Лягчы збаўляць мне, чым выносіць вырак.
Але, скажы, ці праўду сведчыш ты?
Ты ж ведаеш, што гэта грэх вялікі —
фальшыва сведчыць і казаць няпраўду.
Хай нават дзеля ўратавання.
Якія доказы ёсць у цябе?»
«Ёсць, ёсць! Ёсць доказы, Ісусе Хрысце!
Ёсць доказы, Збавіцель! Вось яны...»
І сталі людзі несці кнігі,
якія Ніл Гілевіч напісаў,
і літару і дух якіх складае
найперш ягоны клопат крэўны
пра мову родную як заповітны дар, —
і клалі да Хрыстовага пасаду,
і склаўся з кніг тых велічэзны стос
(дзівіўся, глядзячы на іх, Хрыстос),

а стос увенчавала кніга
«Любоў прасветлая»... Узняў яе Ісус,
гартаць пачаў, старонку за старонкай.
І прасвятлеў твар у Хрыста.
І пасвятлелі твары ў беларусаў.
Прайшоўся ўздых палёккі па натоўпе.
З'явілася надзея. А калі
убачылі мы, што наяве,
са светлаю спагадай уваччу,
і, пэўна, з радаснаю весткай
кіруецца да нас апостал Пётра,
мы зразумелі: Божы Сын
не залічыў нас у казловы стак,
змяніў на міласць гнеў...
АМІНЬ

2007-ы год ад нараджэння Хрыстова.

ОДА ЭЛЕКТРЫЧНАСЦІ

Ніне Мацяш — аўтарцы радкоў:

«Зла са святлом змаганне йдзе заўсёды.
Няхай святло перамагае ў нас!», —
жыхарцы пасёлка энергетыкаў
Белаазёрск, які ўзнік на месцы
яе роднай вёскі Ніўкі.

Прысніўся сон —
страшэнны, змрочны:
блукваю ў пошуках свайго жытла,
блукваю без надзеі і святла...
Прачнуўся на зыходзе ночы.
І гэтым сном жыццём разбіты,
прыходзіў доўга у сябе.
Нарэшце ўгледзеў на сцяне
знаёмы да болю рэквізіты:
то бок — разетку, шнур і бра.
Ура! Не ходзіць ліха без дабра.
Пакуль ты мройў распачныя сны,
жыла сваім жыццём электрасетка,
цябе чакалі ў галавах яны —
электраправод, лямпачка, разетка.
Намацаў выключальнік машынальна.
І ўраз яскрава-асляпляльна
святло запаланіла мой пакой
і стрэс начны зняло, нібы рукою.
«Жывём!» — падумалася.
Ёсць ён, электрычны,
загадкавы такі і такі звычайны,
не відавочны, але ў не містычны,
ток электрычны, светланосны ток.
Ён тут як тут. Мой асвятліў куток.
І ўспомніліся з гэтай нагоды
радкі, напісаныя ў добры час:
«Зла са святлом змаганне йдзе заўсёды.
Няхай святло перамагае ў нас!».
І ў думках слаў я ўдзячнае вітанне
на адрас пазтэсы з пазтэс
і... белаазёрскай яе ДРЭС,
ім разам дзякаваў за ратаванне.
А потым падаспела і святланне...

Лістапад 2007 г.

НЕ АДЛЯТАЙ!

Генадзь Бураўкіну — аўтару кнігі
вершаў «Жураўліная пара»,
у прыватнасці, радкоў:

«Я не стану ўжо ні прынцам Дацкім,
Ні — тым больш — іспанскім каралём.
Мне б за ранг паэта апраўдацца
У сваёй Радзімы пад крылом».

Я не стану ўжо ні прынцам Дацкім,
ні — тым больш — іспанскім каралём.
Захацелася мне раптам стацца
проста беларускім жураўлём.
Я звярнуўся да Радзімы мілай:
«Не пад сілу больш мне гэтак жыць!
Хачу стаць я птушкай лёгкакрылай,
хачу вольным жоравам кружыць!
І яшчэ прашу я просьбай шчырай:
каб не мёрзнуць у якім трысці,

адпусці мяне, Радзіма, ў вырай,
у Міжземнамор'е адпусці!»
Засмяляся ў адказ Радзіма:
«Жоравам быць захацеў? Во дзіва!
Што ж, будзь ім, што ж, лётай
і кружыся.

Ды зляціш на родную зямлю,
двойчы быць табе ў Чырвонай кнізе —
як паэту і як жураўлю».

Жнівень 2006 г.

ЗНЯНАЦКУ

Сяргею Законнікаву — аўтару
верша «Знянацку», у прыватнасці,
радкоў:

«Знянацку роднасці святло
Пакліча ад бароў вушацкіх...
Само жыццё маё ўзышло
Над попелам вайны знянацку» і г.д.

Знянацку мне прысніўся сад.
Хаджу ў ім вольна, па-юнацку.
А як прачнуўся — ш э с ц ь д з е с я т
мне стукнула ураз, знянацку.
Быў — камсамолец, піянер,
руліў ў ЦК з адвагай хвацкай...
— Сяргей, ты ўжо пенсіянер?
— Ды нека, Ліля, усё знянацку.

Меў свой часопіс, свой Саюз.
Раблілі справу мы па-брацку.
Ды наляцеў аднекуль гнюс,
ды нейкі іншы ўзнік хаўрус,
і нішчыць нас... І усё знянацку.

Я ў вас пытаюся, сябры:
«Як быць з такою доляй насквай,
калі вась так, чорт пабярэ,
знянацку ўсё, усё знянацку?»!

Верасень 2006 г.

ЛЯСНЫЯ АСАЦЫЯЦЫ

Павалу Севярынецу —
аўтару «Лістоў з лесу».

Новыя рыфмы: П а в а л і л е с а - п а в а л .
І жанр нейкі новы зусім: л і с т ы з л е с у .
Літаратура старая, бывай!
Хоць, праўда, прагрэс гэты
горш ад рэгрэсу.
У лесе пісаліся,
з лесу ішлі лісты.
Дзякаваць Богу, што лес гэты
наскі, блізкі,
не самы глухі, не самы густы,
не беспрасветны —
накшталт тайгі сібірскай.

Там, у сілагаўскай
тайзе
не пісалі лістоў.

Калі хто рашаўся —
ляцелі крываваы пырскі,
на белым снезе радок чырвануў...
Пагатоў —

каралі без права перапіскі.
У нашым разе
з лесу ішлі лісты.

І нават адольвалі
шлях да друку няпросты.
Спрыялі, пэўна,
родныя дрэвы-кусты...

«Ой, бярозы ды сосны, партызанскія сёс-
тры...»
«Лясная песня», «Лясная быль»...
І вась працяг тэмы —

«Лісты з лесу».

Тэма старая —
новы змест і стыль.
Нешта ўсё-ткі накшталт прагрэсу...

Лістапад 2007 г.

15 (7)

ПАЭЗІЯ

ВАСІЛЬ ЖУКОВІЧ

КЛАСІКІ І СУЧАСНІКІ

У нас літаратура ёсць

1
У нас літаратура ёсць
Максіма, Янкі і Якуба...
О, нам не пагражае згуба:
У нас літаратура ёсць!

Калі ўчытацца — сэрцу любя,
Так вабіць моц і прыгажосць!
У нас літаратура ёсць
Максіма, Янкі і Якуба...

2
У нас літаратура ёсць —
Караткевіч, Брыль, Янішчыц...
Хто красу такую знішчыць?!
У нас літаратура ёсць!

Не па-над пусткай вецер свішча,
Як хацеў бы недзе хтось...
У нас літаратура ёсць —
Караткевіч, Брыль, Янішчыц...

3
Літаратура ёсць у нас:
Гарэцкі, Чорны, Мележ, Быкаў...
Стамляць не стану пералікам,
Літаратура ёсць у нас!

Літаратуру вялікай
Душа натхняецца не раз.
Літаратура ёсць у нас:
Гарэцкі, Чорны, Мележ, Быкаў...

4
Вялікая літаратура
Душы прапасты не дае.
Над амаральным паўстае
Вялікая літаратура.

Хто скажа, што няма яе,
З таго смяжца будучы куры.
Вялікая літаратура
Душы прапасты не дае.

2007

***
Узвядзём жа культуру ў культ...
Яўгенія Янішчыц

Культ беларускае кнігі,
Я не пытаю, адкуль ты.
Страшныя ведаеш культуры,
Культ беларускае кнігі!

Шмат на зямлі звездаў куль ты...
Ворагам скруціш ты фігі...
Культ беларускае кнігі,
Я не пытаю, адкуль ты.

2007

Дыптых

Святлана Кліменценка

1
Светлая, прасветлая Святлана,
Не сышоў падзеяў цёмны фон,
Цяжка так душу вярэдзіць ён,
Светлая, прасветлая Святлана!

У чародках непаўторных дзён
Хочацца палётаў не ў нівану...
Светлая, прасветлая Святлана,
Не сышоў падзеяў цёмны фон.

2
А пачаткам радасных падзей
Стане разняволеное слова.
Слова — ўсіх падзеяў, дзей аснова,
Гэта — найвялікшы скарб людзей!

Хоць у рэчаіснасці суровай
Верыцца у лепшае радзей,
А пачаткам радасных падзей
Стане разняволеное слова.

2005

***

Віктару Хурсіку

1
Калі нямоглая краіна,
Мы добрым людзям дапаможам.
Стаяць не нам на раздарожжы,
Калі нямоглая краіна.

Не пойдзем цёмным бездарожжам,
Ані кривою каляінай...
Калі нямоглая краіна,
Мы добрым людзям дапаможам.

2
Мы кнігі шчырыя напішам
І пракладзём ім шлях належны.
Пра гэты свет, святы і грэшны,
Мы кнігі шчырыя напішам.

Уславім нашу незалежнасць,
Узнімем сцяг. Запоўнім нішу...
Мы кнігі шчырыя напішам
І пракладзём ім шлях належны.

2007

***

Анатолю Кузняцову

1
На камянях святых лікі
Відушчы выявіў мастак.
У Курапатах Божы знак:
На камянях святых лікі.

Суддзя дае не проста так
Душы балеснай дар вялікі:
На камянях святых лікі
Відушчы выявіў мастак.

2
Мастак абліччам — як манах,
Худы, з глыбокімі вачамі,
Душою — з неба галасамі...
Мастак абліччам — як манах.

Стварае днямі і начамі
І канастас на валунах.
Мастак абліччам — як манах,
Худы, з глыбокімі вачамі...

3
Не мае сцен ягоны храм —
Душой гаючай ён узняты.
Мастак стаў духам Курапатаў.
Не мае сцен ягоны храм.

Мароз ці спёка, ў будні і святы
Ты мастака сустрэнеш там.
Не мае сцен ягоны храм —
Душой гаючай ён узняты.

2007

***

Пашле Бог радасці хоць кроплю —
Атрутаю не запівай!
Сама сябе не забівай —
Пашле Бог радасці хоць кроплю!

Ты мой наказ не забывай.
Я песняй твай настрой аздоблю.
Пашле Бог радасці хоць кроплю —
Атрутаю не запівай.

20.09.2007

АКРАВЕРШЫ

Самавіты
Няўжо ты, мой народзе самавіты,
Асуджаны ажно на выміранне?!
Расці, трывушчы і таленавіты,
О, радуй свет жыццём, не існаваннем,
Дом свой будуй, прасветлы, быццам ранне.

Скарб

Маліцца за родную мову нам трэба, —
О так людзі любяць святыні свае!

Вядома, што мова — зямлі дар і Неба.
Ахоўнікаў скарбу нам век не стае.

11.11.2003

Самы юны геній

Больш за ўсё люблю паэта —
Аўтара «Пагоні».
Гора здраднікам, каторых
Дазаняюць коні.
Ах вы, коні, гром з маланкай!
Не стрымаць Пагоні...
О, нясіце волю, радасць,
Віцязі, Краіне,
І няхай пад мечам здрада
Чорная загіне!

Самотны выгнаннік

Адам Міцкевіч, геній светлы, знаны,
Дар Божы цябе ўславіў на ўвесь свет.
Ах польскамоўны любы наш паэт!
Між іншым толькі польскім скрозь названы.

Мы ведаем: Літвой* зачараваны,
Лішоў па свеце з вобразам яе...
Цябе нам не стае — час настае,
Каб стаў краінай нашаю прызнаны.
Еўропа і свет ці знаюць, дзе ты рос?
Выгнаннік быў: цару не спадабаўся —
І лёс выгнанніка да скону нёс.
Чаму ж і пасля скону ім застаўся?

* Літвой называўся край, дзе жылі ліцвіны, г. зн. беларусы.

Верасень 2003

Самаахварны

Тарас Шаўчэнка — непадкупны волат,
Апостал праўды, рыцар роднай мовы.
Расійскі цар караў яго няволяй,
А не зламаў жа і не пазбавіў слова,
Сам цар-вампір скарыць не змог яго.

Шануе люд пакутніка свайго,
Ахвяраваў што не адною мрояй,
Украіну любячы душою ўсёю,
Чароўную зямлю, прастор яе.
Эх, столькі гора звездаў, столькі

стратаў!

Не меў а ні сям'і, ні хоць бы хаты.
Кароткі век пражыў у часе клятвым.
А ў памяці ён вечна паўстае.

2003

МІНІАТУРЫ
Метамарфоза

Пляч Незалежнасці
Стаў плошчай Леніна.
Жывую назву ўжо
Змяніла мёртва.

Без заповіту

Чыннасць нашу скоўвае вета...
У бязбожнасці ўсе мы ў гасіях...

Там бяда, дзе няма заповіту:
Не хадзі і не едзь па касіях!

Вытокі зла

А мора зла
Найболей жывяць рэкі —
Тэрор дзяржаўны
І дзяржаўны рэкет.

Журналістка

Дзесяткі дужа вострых тэм
Ў яе артыкулах жывых,
Ў яе, каго знайшлі ў крыві
З дзесяткам ранаў нажавых.

Кашчунства

Прыгожых нашых патрыётаў
Панішчылі мясцовыя фашысты.
А нам так мовяць: за мясцою
Іх нехта бачыў... сярод немцаў...

3 часоў Пілата

Здраднікам, хрыстапрадаўцам
Ўсё адно — прадаць, прадацца...
Ім дасюль з часоў Пілата
Трыццаць срэбранікаў — плата.

Пяюн

Не меў ён залатога пёрка —
Меў голас залаты і лёс горкі:
Яму забойца перарэзаў горла,
Каб песня беларуская памёрла.
А ёй, гаротнай,
Быць несмяротнай!

2001–2007

Злавесныя цені

Ад Еўропы адсталі мы.
Вось і ў новым стагоддзі
Цені Гітлера і Сталіна
Па зямлі нашай ходзяць,
Па святой і быліннай,
Той, хадзілі якою
Чарадзеі, і Скарына,
І Астрожскага воі,
Багдановіч прыгожы,
Па зямлі, поўнай моцы,
Нарадзіцца дзе можа
Ньютан свой і свой Моцарт,
Па зямлі, дзе паўсталі
Задужэўныя песні,
Ходзяць Гітлер і Сталін —
Кожны ценом злавесным.

Верасень 2001

Кліча памяць

У Курапатах
Ямаў-магіл багата
І, зразумела, крыжоў.
А Курапаты —
Кропля ў моры вялікіх стратаў,
Якіх народ наш не абышоў.
Былі навалы, павалы, прагалы,
Якіх народ наш не заслужыў.
І вось крыжы, крыжы, крыжы...
Але не ў памяці правалы.

Над Беларуссю крумкач кружыў.
2002

Паралелі

Сёй-той называў бацькам Сталіна,
Крыўдзячы безліч бацькоў,
Асабліва тых,
На кім было кляймо:
«ВОРАГ НАРОДА».

«Здох, нарэшце, сабака!» —
Так сёй-той гаварыў пра Сталіна,
Крыўдзячы процьму сабак,
Асабліва — нязлых.

25.06.2007

ПРОЗА

16 (8)

Вольга ІПАТАВА

ЗНАК ВЯЛІКАГА МАГІСТРА

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» прапануе фрагменты новага рамана Вольгі Іпатавай «Знак вялікага магістра», які цалкам будзе надрукаваны ў часопісе «Дзеяслоў». Твор адлюстроўвае перыяд з 1388 па 1392 гады, калі ў Востраве пад Лідай было падпісанае пагадненне паміж каралём польскім і вялікім князем літоўскім Ягайлам ды князем Вітаўтам, якое спыніла працэс інкарпарацыі Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага — дзяржавы нашых продкаў.

Але спатрэбіліся яшчэ шмат стагоддзяў, каб у няспыннай барацьбе адстойваць самае дарагое, што ёсць у кожнага народа, — свабоду і незалежнасць...

ДАНИЛА

Тую вераснёвую, па-маладому зіхоткую і светлую раніцу 1389 года, калі невялікі атрад коннікаў ад'язджаў з Лідскага замка, Даніла запомніў назаўжды.

Першае, на што тады ніхто не звярнуў увагі, — гэта тое, што ягоны бацька, з паўвярсты ад заходняй брамы пабачыў, што згубілася срэбная бляшка з нашыйніка яго скакуна. Гэта была нядобрая прыкмета, але пра яе хутка забыўся, таму што наперадзе быў шлях доўгі і, як падавалася ім, цікавы. Ехаць жа трэба было да самага Кракава, у сталіцу Польшчы, і кожны з іх спадзяваўся пабачыць замак на Вавелі, а, магчыма, хоць адным вокам угледзець дзе-небудзь у вакне самага караля, а можа, і каралева.

Яны выправіліся з замку рана, на самым досвітку, і калі, падняўшыся на бліжэйшы ўзгорак перад павароткай, Даніла азірнуўся на места, ружовы з чырванню, у атачэнні магутных сценаў, з вострай, як дзіда, вежай замак выглядаў непраўдападобна-прыгожым у крыху ўжо стомленай зеляніне дрэваў, на фоне ясна-сіняга неба, абкружаны звявам рэчкі, нібы сам Пярун зверну накінуў на яго ахоўны знак.

Замак у Лідзе, пабудаваны яшчэ пры вялікім Гедзіміне, быў цэнтрам зацікаўленняў і інтарсаў усяе акругі. Кожная падзея, што адбывалася там, адгукалася ў жыццях тысячы навакольных жыхароў, якія штогод цягнулі туды дзякло, спаўнялі розныя прызамкавыя правіны — гацілі дарогі і бруквалі вуліцы, вазілі каменне і лес, рамантавалі мост праз Лідзянку.

Калі Сокала, бацьку Данілы, пакінулі служыць пры княгіні-

ным двары, родзічы, асабліва далёкія, прыехалі ў Ліду і як падзяку за літасць багоў прынеслі на капішча Перуна багатыя падарункі. Кожны цяміў, што яго цяпер не надта пакрыўдзіць цівун ці стараста селішча. Спраўды, сам кашталіян, нягледзячы на падазронасць княгіні, адзначаў слаўнага воя Сокала і нават падшукаў яму жонку — маладзенькую Гайну, дачку лідскага баярына.

Замак і стаў самым першым уражаннем іхняга сына Данілі і ягоным захапленнем. Беручы хлапчука з сабою і наказаўшы яму ціха сядзець дзе-небудзь у кутку, бацька займаўся справамі, а ён гадзінамі назіраў за тым, як чысцяць дзіды, мячы і шаблі панцырных баяры, як прыносяць да абознага новага сёдлы і кальчугі ды спрачаюцца аб цане рамеснікі. Як, фыркаючы, п'юць коні ваду са студні, што месцілася тут жа, у двары, і як часам па драўлянай галерэі ідзе, слухаючы кашталіяна, сама княгіня Марыя ў багата распытай сукні, з залатымі бранзалетамі на запяцях, і белы вэлом наміткі абвівае яе немалады твар.

Ён вырас сярод звону зброі і чуў галасы кожнага мяча ў руках замкавых вояў. Усе яны гаварылі па-рознаму: бацькаў меч меў голас забіяцкі і бяспечны, у Яна гаварыў пакрыўджана, бо той больш любіў нажы і шпурляў іх у кожную сасну, што траплялася па дарозе. Заяц шанаваў свой меч, і той быў засяроджаны і трохі раўнівы. А меч, якім апаясаў яго самага бацька пасля таго, як сын прайшоў вайсковы іспыт, гаварыў высокім юначым голасам і гатовы быў кожнаму даказаць сваю годнасць. Меч Гердзена, былога воя, а цяпер памочніка кашталіяна, гаварыў глухім і гнусавым голасам, у ім чамусьці чулася пагроза. Таму,

калі нарэшце Данілу ўзялі разам з бацькам у далёкую дарогу да Кракава, ён стараўся ехаць як надалей ад Гердзена, хаця менавіта той настойваў, каб узялі яго ў атрад разам з бацькам.

Шлях да Кракава меўся быць нялёгкім: у Княстве ішлі моцныя закалоты, і гэта адразу ж выкарысталі крыжакі: часцей, як калі, наляталі яны кароткімі рэйзамі на тое ці іншае селішча, рабавалі і пускалі на дым, а пасля сыходзілі гэтак жа хутка і непрыкметна, як і прыйшлі. Часам даставала іх пагоня, ды звычайна грузнаватая, але выносливая рыцаравы коні паспявалі ўцячы па патаемных, загадзя разведаных сцежках. Бадзяліся па краі і добра ўзброеныя рабаўнікі, якіх асабліва шмат было на памежжы.

Кашталіян быў заікнуўся аб тым, што малавата едзе ахоўнікаў, ды Гердзень яго супакоіў:

— Глянь затое, якія воі! Кожны пяцёх варты, дык чаго нам баяцца?

— А хлопец? Ён жа зусім яшчэ зялёны! — спрабаваў пярэчыць Нарбут, ды тут за Данілу заступіўся бацька:

— Зялёны-то ён зялёны, але з дзідай ён упраўляецца лепш за цябе!

Хлопец удзячна зірнуў на бацьку, мацней сціснуў у руцэ зброю. Ён адчуваў сябе сапраўдным воем, ды і пра паездку гэтую марыў з паўгода, упрошваў бацьку, як мог, пакуль той не здаўся і не загадаў матцы, якая пярэчыла, маўчаць і не совацца ў мужчынскія справы. Затое маці здадала сыну новы скураны каптан, замовіўшы яго ў лепшага лідскага майстра і папрасіўшы, каб нашыў той на каптан палосы са скуры свяшчэннага дзіка, якога забіваюць на Вялесавым ахвярніку. Занесла яна той каптан у свяцілішча дый доўга малілася перад драўляным Перуном, бо верыла, што мацярынскае дабрасланенне можа адвесці бяду ад сына...

Палуднавалі яны ў карчме ў Гасцілаўцах — дубовыя сцены яе, на якія нібыта сам сабой узлез цяжкі свінцовы дах, здаваліся непрабіўнымі, а сама карчма выдавала моцнай, як цвержакрэпасць. Худы як смяк карчмар маланкава абнёс усіх глінянымі тарэламі са смажанай гусяцінай, абкладзенай печанымі яблыкамі, паставіў перад кожным куваль цёмнага пеннага піва. Ніхто не пабачыў, як разам з рэзанамі, якія за едзіва заплаціў той жа Гердзень, перайшоў у руку карчмара ламаны літоўскі грош з насечкай. Разгледеўшы той грош, карчмар дачакаўся, пакуль Гердзень застанецца на колькі часу адзін, і шэптам скажа ўсяго два словы: «Альгердава паляна». Калі б нехта і падслухаў тыя словы — што з таго? Але карчмар баяўся хоць якога падазрэння: калі б яго западозрылі ў віжоўстве, то без суду сцялі б горлам на ўласнай браме, хаця звычайна за ўсялякія іншыя злачынствы ў Княстве чынілася даследванне і справа выршылі судова.

Альгердавай палянай называлі прывал за трыццаць вер-

таў ад Гасцілаўцаў, непадалёку Шчучына — там некалі падчас паходу адпачываў вялікі князь Альгерд, і мясцовы люд шанаваў тое месца, асабліва ж стары дуб на ўзгорку.

Пасля тыя словы былі вынесены з карчмы падшыванцам, памочнікам повара, і сказаныя ў цёмнай хатцы на ўскраіне лесу заросламу да вушэй чорным валоссем гаспадару. А той ведаў, каму і як перадаць тыя словы...

Ніхто з вояў Лідскага замка таго не прыкмеціў і не дазнаўся пра тое, што адбылося. Пасля абеда трохі пасядзелі на двары, чакаючы, пакуль пад'ядуць коні. Даніла ж як прымасціўся каля бацькі, так і праваліўся ў малады здаровы сон.

Сніўся яму замак у Лідзе. Ажывалі і праплывалі перад вачыма паданні, якія любіла расказаць зімовымі вечарамі бабуля Гайна, навіваючы на верацяно ручайкі нітак. Апавядала яна пра волатаў, якія некалі тут жылі, перад тым, як прыйшлі на Лідзянку тутэйшыя людзі. Волаты тыя былі чарадзеямі, маглі паднімаць валуны велічынёю з хату і пераносіць іх з месца на месца. Маглі і ўздывацца ўверх, пераскокваючы праз самыя высокія агароджы. Але выраджаліся яны год за годам, бо прагневаўся на іх Бог за тое, што захацелі з ім стаць у рожкі, не залобілі тых заветаў, якія ён ім даў, каб замглі добра жыць, і наслаў на непаслушэнцаў вялікі патап... Паступова перамерлі ўсе волаты, але яшчэ паспелі яны пабудаваць замак, хаця сілы і ўменне ў іх былі ўжо не тыя, і давалася людзям дарабляць тут і сцены, і калодзеж, і нават вежу.

Даніла нібы ўвачавідкі бачыў волатаў, якія лёгкімі рухамі ўздывалі валуны і клалі іх шэраг за шэрагам, узводзячы магутныя сцены. Пасля закрычаў у сне, пабачыўшы, як ляцяць у іхнія грудзі вострыя, з пёрамі, смертаносныя стрэлы, памкнуўся ратаваць будаўнікоў, ды ачомаўся, прагнуўся, пасля зноў як патапуў у пагоні, крыках, крыві. Устаў, раскатурханы магутнымі рукамі бацькі, таму, пачуваючы сябе вінаватым, раней за ўсіх ускочыў на свайго белакапытага мушастага каня ды рынуўся з карчмы на дарогу, што бясконцай жоўта-шэрага стужкай вілася ўдалачыню, вабячы і абцягаючы нешта новае, неспазнанае...

Праз тры гадзіны спацелыя, закалыханыя мерным бегам коней ды кружэннем зялёных круглячак-кранаў навакол, абкружаныя хмарамі камар'я воі спыніліся на прагаліне і прыехалі трохі ўглыб, на вялікую паляну, усю ў пажухлых ужо, але там-сям ярка-жоўтых кветках святаянніку, недалёка ад якой, як казаў Гердзень, ёсць ручай. Нехта пазнаў, што гэта Альгердава паляна, але астатнія толькі чулі пра яе, але былі тут першы раз. Коннікі заняліся кожны сваёй, загадзя адведзенай справай: Сокал стаў на старо-жу, пільна азіраючыся вакол, Гердзень павёў коней да ручая, Заяц хуткімі, спрактыкаванымі рухамі рэзаў каравай хлеба з

дарожнага сака, каб маглі яны падмацавацца на далейшую дарогу, Ян, седзячы на кані, цялаў у бліжэйшую сасну кінжалам, астатнія расцягнуліся на траве. На наступным прыпынку, як меркаваў галоўны з іх Гердзень, яны значуюць у карчме, а цяпер воі ляжалі на пажоўклый мяккай траве, раскінуўшы рукі, заплюшчыўшы вочы, выкарыстоўваючы кожную хвіліну адпачынку. І толькі Даніла, пабачыўшы недалёка ад сабе звлістную паласу, паклаў дзідку каля Заяца і асцярожна пайшоў з паляны, назіраючы зверху за гадзюкай, якая ўцякала, то звяваючыся тугімі цёмна-шэрымі колцамі, то выпроставаючыся ў бліскучую, з белаватымі ўзорамі стужку. Ён пачуў голас Гердзена, які клікаў бацьку. Ён крычаў, што ягоны конь аступіўся, залез у балота. Даніла здзівіўся, што такі вопытны вой кліча вартавога, а не некага з тых, што адпачывалі. Паспеў яшчэ пакпіць з сябе: «Ды якая можа быць небяспека тут, у гэтым ціхім лесе?», і тут жа адчуў свіст паветра над самай сваёй галавой. Імгненна — спрацавала шматгадзінная вывучка ў замку — паспеў адхінуцца, хаця толькі на паўкорпуса, але гэта саслабіла ўдар — аглушальны, як пярун, які іначай немінуха рассяк бы яго напалам. Канец мяча апёк яго правую шчаку, упіўся ў плячо, і за гэтае кароткае імгненне Даніла ўсё ж паспеў убачыць таго, хто ўдарыў яго гэтак подла, гэтак знянацку — заду.

Высокі, шыракаплечы чалавек ў чорным карзне з капішонам трымаў меч, ужо ўздываючы яго для новага ўдару, яго сінія ледзяныя вочы глядзелі спакойна і холадна, як глядзіць, мабыць, сама Смерць. Але на вуснах шырокага, прыгожага маладога твару адбілася пагардлівая ўсмішка — і яна гэтак жа адбілася і ў Данілавых вачах. У наступнае ж імгненне хлопец, уцяміўшы, што не паспее выхапіць свой корд ды і нічога не зробіць ім супраць мяча, кулём кіннуўся пад ногі нападніку, ды той не грывнуўся на траву, як мог таго чакаць Даніла, толькі сагнуўся, але ўтрымаў раўнавагу. Але і гэтага кароткага імгнення было дастаткова Данілу, каб ён, як загнаны заяц, велізарным, неверагодным скачком сігануў убок, за кусты. Нападнік памкнуўся за ім, але ў гушчары кустоўя, у невялікім багонцы паслізнуўся, заблытаўся ў траве і сапраўды паваліўся, падрапаўшы сабе твар. З цяжкасцю ўстаў, шукаючы меч, вылаўся і затаіўся, прыслухоўваючыся, у якім напрамку паляцеў уцякач. Пасля прабега направа, затым налева, а потым спыніўся. Ён не мог бачыць, што хлопец, нічога не бачачы перад сабой, сігануў на недалёкі ўзгорак і ўрэзаўся галавой аб дуб...

Гэты гіганцкі дуб, што ўзвышаўся над усім наваколлем на ўзгорку, быў ужо стары, скрыўлены, яго карэнні ўзняліся з аднаго боку, выварачаныя з зямлі цяжарам нахіленага ствала. Апошняе, што Даніла адчуў: ён правальваецца ў падзямелле... зноў стукаецца галавой аб неш-

та цвярдое... Ён упаў і скаціўся ў яму пад дубам, абросіўшы цёмна-карычневыя вываратні крыўёю. Не бачыў, што на паляне дзеілася свая драма. Не бачыў, як з кустоў, куды ішоў пакліканы Гердзнем бацька, з гудзеннем вылецела страла з металічным наканечнікам і ўпілася ў горла яму, якраз у адамавы яблык, і ён, захрыпеўшы, таксама паваліўся на паляне, торгачыся ўсім целам і паступова заціхаючы. Як з чатырох канцоў на разамлелых на сонцы вояў таксама пасыпаліся стрэлы, і тыя не паспелі нават ускочыць з зямлі. Як забойцы сышліся на паляне, і адзін з іх, лісліва гнучыся перад астатнімі, разгарнуў на траве конскую папону і выклаў на яе з куфэрка, добра ўпакаванага і запячатанага сургучом, тое, што беражліва і ўрачыста клалі ў яго ў замку.

...Страшны, сляпучы боль працяў Данілу, калі ён нарэшце расплюшчыў вочы. Нейкая казюрка залезла ў вуха, і ён, чуючы толькі бесперапынны звон у галаве, не разумеў, дзе ён і што з ім здарылася. Патрох свядомасць вярталася, і хлопец бачыў дзіўных пачвараў, якія варушыліся перад яго зацьмяненым позіркам у зарасніках хвоек і, здавалася, вась-вось гатовых наваліцца на яго. Ён доўга ўглядаўся ў іх: нешта знаёмае было ў доўгіх мітуслівых пераломістых нагах і круглых, як бочкі, тулавах. Зразумеў нарэшце, што па карэннях бегаюць і дзелавіта аб нечым сваім клапоцяцца лясныя мурашы. А хвойкі — гэта травічкі, і на іх бачная цёмная вадкасць — мабыць, гэта кроў. «Значыць, прайшло мала часу, як мяне гакнулі.» — падумаў хлопец. Страшным намаганнем ён прымусяў сябе прыўзняцца на руках, але тут жа паваліўся ад яшчэ больш страшнага, ламліва-маланкавага болю. І ўсё ж устаў, калоцячыся, як у ліхаманцы, палез наверх, з ямы. Левай рукою трымаўся за пругкае, варухлівае карэнне, бо правая рука гарэла, калела тысячамі вострых іголак. Вылез, упаў на жалудовую падсцілку, пагрызеную дзікамі, папоўз да краю ўзгорка, дзівячыся, як змог забрацца сюды, на вышыню. Зноў страціў прытомнасць.

На гэты раз да свядомасці яго прывёў нейчы знаёмы голас. Ён гучаў не так, як звык яго чуюць Даніла. І ён напружыўся, услухоўваючыся ў словы, што даносіліся знізу: — Ваша міласць, дык як жа так? У адказ пачулася кароткае гергетанне. І зноў жаласліва загучаў голас: — Дзе ж мне яго шукаць?! Рыкнуў той жа гергетлівы, і зноў заплакаў-зажаліўся знаёмы голас, — дык гэта ж Гердзень!

— Ваша міласць! Мы ж тут усё абшукалі, а лес вялікі. Ён недзе пад кустом ляжыць, здыхае. А мне самому ўцякаць трэба, ды як жа гэта зрабіць без грошай?! Даніла зразумеў: здраднік не атрымаў таго, што яму абяцалі, і гэта сталася з-за яго, Данілы. Не можа быць, каб нехта яшчэ ўцёк, апроч яго, каб некаму так пашанцавала, так пашупіла. Хлопец прыўзняўся, трымаючыся за шурпатую, нібы каменную кару дуба. Востры юнацкі зрок яго, хаця і затуманены белем, выглядаў недалёка ўнізе, між дрэвамі, купку людзей. Гердзень стаў перад чалавекам у чорным плашчы. Гэта ягоны голас даносіўся

сюды, і Даніла чуў усё, што адбывалася на паляне. Угледзеў некалькі целаў, што валяліся ў траве, і сэрца яго сціснулася ад вострага болю — мабыць жа, і бацькі няма ў жывых! Узгадаў, як Гердзень паклікаў Сокала з паста, і ўцяміў імгненна, што той, клічучы на дапамогу, проста выманьваў бацьку, каб з ім расправіліся найперш. Тады ж узгадалася, як настойваў гэты пярэваранец на тым, каб у атрад узялі Данілу — мабыць, таму, што разлічваў: з маладзёнам справіцца лягчэй!

Чалавек у плашчы паблажліва паляпаў Гердзена па плячы. Даніла прыжмурываў вочы, стараючыся разгледзець ягоны твар. І — на імгненне — той твар нібы наблізіўся. Сон гэта ці не? Ён бачыў, як цвёрда, нібы сваё, бярэ чалавек знаёмы куфэрка, які так беражліва везлі яны з Лідскага замка, і перадае некаму з нападаўцаў.

Раздаецца нейчы голас: — Gut, sehr gut, von Schomberg!

Чалавек у чорным плашчы задаволена ўсміхаецца, але тут жа пагрозліва паказвае Гердзёну на лес.

— Я прывяду сюды сваіх людзей. Гіцаль не ўцяча... — гучна кліецца той.

Пасля ўсе ўскокваюць на коней і знікаюць з вачэй, а Гердзень трасецца за імі, і глухі тупат капытоў па мяккай зямлі стукае ў галаву Данілы, як палка ў бубен.

І тут сон канчаецца... Ён не памятаў, колькі поўз з узгорка да паляны, прагнучы і адначасна баючыся зноў убачыць яго. Цяпер у ягоным адчуванні яна была іншаю, чым тады, калі ўсе ягоны спадарожнікі, яшчэ жывыя і вясылы, хаця і прытомленыя дарогай, спадзяваліся тут адпачыць. Яны і атрымалі адпачыць — толькі вечны, назаўсёды, а яго чамусьці захаваў нехта ці нешта — можа, бабычын абярог? Можа, гэта матчыны малітвы ў свяцілішчы зрабілі так, каб меч стукнуўся аб паласу са скуры свяшчэннага дзіка, што напыў на плячы майстар? Зразумеў, што яго, мабыць, шукалі паўсюдна, бо пад узгоркам бачныя былі сляды капытоў. Так, яны працасалі бліжэйшы лес, ды ён ляжаў без прытомнасці пад дубам, і яны не падняліся наверх, таму што знізу не бачна выварачанае карэнне. А можа, адвёў ім вочы дзед Лесавік ці душы даўніх жрацоў, што, пэўне, дасюль ахоўваюць гэтае месца?..

Ён яшчэ палаяў у кустах, чуйна слухаючы цішыню, пасля заспяшаўся. Мабыць, хутка сюды дабярэцца прысешнікі Гердзена, абшукуюць кожны кусток.

Ён караскаўся да паляны. Ды моцна, да болю, да ванітаў закружылася галава, і хлопец зразумеў: выкапаць кордам магілу, каб схаваш нават бацьку, не зможа. Тады, ужо амаль у паўзабыцці, адчуў, што трэба спачатку выбрацца з лесу, іначай — гамон, канец яму тут. І ён папоўз да дарогі, каб, пакуль не вярнуўся Гердзень, каго-небудзь ператраць на ёй, каб хаця расказаць, што адбылося на прывале.

Даніла паспеў яшчэ дацягнуцца да дарогі, а там, амаль пасярэдзіне, упаў галавою ў каляіну і ізноў самлеў — ды так, што не чуў і не бачыў анічога: ні як спыніліся, ледзь не пераехаўшы яго, спуджаныя нечаканкай

коні, як маладая баярыня, трохі падумаўшы, загадала фурману і пакаёўцы ўзяць незнаёмца ў вазок, у якім яна вярталася дадому, у Любчу.

КАХАННЕ

Залатой завей падала на зямлю жоўтае, барвовае і карычневае лісце клёнаў, шаласцела пад нагамі, кружылася вакол спадніцы. Свецца бегла па двары, яе валасы прасвечвала ранішняе, яшчэ малінавае сонца, і здавалася — вакол дзяўчыны разліваецца ззянне. Мабыць, яна спяшалася на стайню, каб узяць свайго скакуна і на цэлы дзень знікнуць ў асеннім лесе ці імчацца па дарогах між зжаўцельных пожняў. Раптоўна яна нібы наткнулася на нешта — і спынілася, міжвольна падняўшы галаву туды, адкуль, адчыніўшы вузкае вакно, зацягненае бычыным пухіром, захоплена глядзеў на яе Даніла. Позірк іх сустрэліся. Ёй, мабыць, хацелася крыкнуць нешта жартавлівае. Ды было ў позірку хлопца нешта, што спыніла яе, прымусяў раптам, нечакана для сябе, збянтэжыцца і на ягоныя ціхі «Дабрыдзень» адказаць такім жа ціхім, нібы нават змоўніцкім голасам. Але хто тут мог іх пачуць? Бель драмаў далёка, у будцы каля брамы, у цёплым кажуху яму было ўтульна і спакойна. У сядзібе ў такі ранні час галасы чуліся толькі на кухні, там жыбняцый поўніў дрывамі чэрава печы ды сонны кухар чысціў рэпу, выціраючы спацелы лоб аб плячо.

Даніла глядзеў на дзяўчыну з захапленнем. У малінава-чырвоным ранні, калі ўсё — і страх, і сцены, і старанна падмечены двор — свяціліся чысцінёй і цнатлівасцю юнага дня, яна сама была як гэтае ранне. Маладосцю і здароўем дыхала ўся яе постаць, тварык з вялікімі вачыма, яе імклівая хада.

— Зноў на цэлы дзень у лес? Ці ў палі? — ён сам адчуў у сваім голасе папрок і збянтэжыўся.

— А што мне рабіць тут? — А дзядзька? Хіба ён не... — Не. Мною ён не цікавіцца. Яму падавай варцобы. — А што гэта? — Ты не ведаеш? — Не.

— Я табе пакажу. Я ўмею ў іх гуляць. Толькі дзядзька злуецца, бо я ўвесь час выйграю.

— Можа, ты навучыш мяне? — Цябе? Навошта? «Каб быць з табою побач!» — мог бы ён крыкнуць, але толькі збянтэжыўся і прамармытаў: — Я ж болей нічога пакуль не магу... —

Свецца імгненне падумала, ад чаго яе тварык стаў заклапочаным і яшчэ больш прыемным яму:

— Добра, але да цябе я болей не прыйду. Мачыха мне забараніла. Ты сам спусціся. Можаш? — Ды ўжо ж, як-небудзь!

— Спусціся і выходзь на задні двор, да Нёмана. Выхад тут, за агароджай... Я вазьму варцобы, а ты не забудзься на кажуюш, а то змерзнеш. У нас раніцы халодныя... —

Яна памкнулася наперад, і ён ледзь паспеў ускрыкнуць:

— Зараз выходзіць? — Цішэй ты! Яна... — дзяўчына кінула на зачыненыя вокны, — пачуе! — Трохі зноў падумала. — Давай заўтра, такой жа парой,

калі сонца вунь на той вяршальне засвеціць. — І паказала на высокі клён, які быў ужо добра ахоплены залатым асеннім сонцам, што тым часам паднялося над дваром.

Рыгнулі дзверы ля вартоўні каля брамы. Свецца пырснула назад, паспеўшы кінуць Данілу ўсмешлівы і ўжо па-сапраўднаму змоўніцкі зірк.

На двор выйшаў Бель — мажы, шыракатвары дзяцюк гадоў сарака, сонна пацягнуўся, агледзеўся. Даніла не паспеў зачыніць вакно, і той падышоў пад самыя дзверы.

— Ужо і за дзеўкамі палюеш! — сказаў насмешліва вартаўнік. — За маладой гаспадыняй! Гляджу, ты хват, усюды паспяваеш!

— Ды я... я... — замармытаў хлопец, запунсавеўшы, як півожня.

Вартаўнік засмяяўся. Яму было прыемнае замяшанне маладзёна, ягоная сарамлівасць. <...>

...Яны абое спачатку не разабраліся, што за свіст раздаўся ў паветры. Але гэта якраз над галавой Данілы праляцела і з размаху ўгрызлася ў мядзяны ствол сасны, задрыжаўшы ўсім сваім гнуткім целам, вялікая страла.

Гэта было так неспадзявана, так дзіка для светлай, спакойнай раніцы, што абое на нейкія імгненні аслупяnelі. Даніла апамятаўся першым. Ён хапіў Свеццу за руку і разам з ёю кінуўся на зямлю. І ў той жа момант над імі свіснула другая страла, дзесьці зноў упілася ў дрэва. Бегчы да агароджы было немагчыма: адкрытая прастора перад весніцамі была пад абстрэлам.

Даніла, трымаючы Свеццу, рэзка таргануўся ўлева, далей ад абрыву: зверху іх убачыць было лягчэй, чымся ў пералеску, які падступаў да самае агароджы з поўдня. Яна зразумела яго адразу: як толькі яны дапаўзлі да першае сасны пералеску, абое, амаль не згаворваючыся, ускочылі і кінуліся бегчы ўздоўж замкавай сцяны, хаваючыся за дрэвамі.

Але за імі ніхто не гнаўся. Мабыць, нападаўца разлічваў справаціцца са сваёй ахвярай там, на месцы, дзе хлопец з дзяўчынай былі навідавоку.

...Бель сядзеў ля вартоўні, захутаны ў кажух, і лянліва наглядаў за качкамі, якія калыхаліся на зеленаватай вадзе ірва. Пачуўшы тупат, ён азірнуўся, і твар яго на хвіліну стаў дурнаватым: ён ніяк не чакаў убачыць маладых людзей з гэтага боку. Ускочыў, ступіў да ўваходнай брамы: — Што там такое? Адкуль вы?

— Там... — Свецца задыхнулася. — Там... нас хацелі забіць! — Забіць?! — Ён азірнуўся і яшчэ раз здзівіўся: — Мо памроілася што?

— Ідзі выцягні стралу, можа, пазнаеш, хто! — са злосцю сказала дзяўчына і падалася да брамы. — Ды зачыні хаця ўваход, няўклюдла!

Бель замітусіўся, стаў зачыняць вароты. Даніла накіраваўся да свайго жытла, ужо не турбуючы пра тое, ці пабачыць іх слугі. Нехта ўжо цікаваў за ім, нехта ведаў, дзе ён схаванься. Хто?!

— Куды ты? — тузанула яго за руку Свецца. — А лавіць збродня?

...Яна як лань скачыла па цяжкіх высокіх прыступках. Даніла

ледзь паспяваў за ёй. Параненае плячо цяжка ныла, у галаве білася адна думка: палявалі на яго, а не на Свеццу; страла праляцела менавіта над ягонай галавой, і другая таксама была нацэлена ў яго. Хто хоча забіць яго? Крыжакі? Так, для іх ён непажаданы сведка. Але ж усім вядома, што крыжакі, нягледзячы на іхняе сяброўства то з каралём Ягайлам, то з князем Вітаўтам, час ад часу робяць рэйзы ў княства і рабуюць, не баючыся ні бога, ні караля. Так што ягонае сведчанне нікога, відаць, не здзівіла б... Але, з другога боку, крыжакі не любяць пакідаць сведкаў... Ён думаў, і твар яго ўсё болей хмурнеў. Забойца (альбо забойцы) высачылі яго, яны тут, і болей не даведзецца яму нават выходзіць за браму. Але і тут могуць высачыць, ноччу залезці да яго, альбо адтулю, з-за высокіх клёнаў, што атуляюць двор, зноў пусціць стралу, нацэліўшы лепей. Ад нябачнага ворага не схавашся, гэта табе не ў баі. Але ж нашто яму хавацца? І дакуль ён будзе сядзець у гэтай сядзібе? Плячо, хаця і баліць, усё ж амаль зажыло.

Абурэнне і рашучасць нарасталі ў ім, але найболей ахоплівала жаданне ўсё ж ехаць у Ліду і там расказаць усё, што адбылося. Чаго ён затрымаўся тут? Ён ведаў адказ, але не хацеў яго ведаць, і таму сорам і каханне змагаліся ў ім, так што наверх да сябе ён падняўся зусім замучаны і спахмурнелы. І толькі на апошніх кроках у ягонай памяці ўсплыў твар таго, хто прагна шукаў Данілу там, сярод карчоў, спадзеючыся атрымаць свае грошы — за здраду, за кроў сваіх аднапляменнікаў...

— Гердзень! Толькі ён! ...— Пойдем на гарышча, можа, некага з іх убачым! — прашапталі Свецца.

На гарышчы, варта толькі было падняцца і адчыніць дзверы, зашаласцелі па кутах крылы кажаноў, пырснулі пад дубовае бервяно мышы. Тут пахла нежылым, цягнула зляжальным пылам. Ахапак сена грувасціўся пад вакном, Свецца падбегла да яго, уцапілася рукамі за цяжкі падваконнік, высунулася ў вузкую шыкліну.

— Ты што-небудзь бачыш, Даніла?

— Не. Ён таксама высунуўся. Але паверх яе, таму што для дваіх месца было замала. Адчуў яе гарчае плячо пад тонкім суконным кабатам, пах валасоў — ад іх ішоў водар рамонаў. Міжволі прыціснуўся вуснамі да гэтай кучаравай копкі, і ў галаву ўдарыла пругкая, хмельная хваля. Яна заціхла пад ім, як спалоханае птушаня. Пасля пачуўся яе ціхі, як здушаны голас:

— Цябе ж... маглі... забіць.

Ён не адказаў. Прыціскаўся да яе валасоў усё мацней і мацней. Ніхто з іх не памятаў, як сталася, што вусны іх сустрэліся — ці то яна вывернулася, ці то ён саслізнуў ротам да ейнае шыі, на якой білася жылка, і прыпаў да твару дзяўчыны, як да гаючай крыніцы прыпадае засмяглы ў спіску падарожны...

Яны цалаваліся, стоячы ля вузкага вакна, а знізу, з двара, на іх глядзела Офка, і твар яе, калі б хто назіраў за ім, напалохаў бы гэтага назіральніка, — ён выцягваўся і цмянеў, крывіўся злавеснай усмешкай і дрыжэў ад ярасці і ашуканых надзеяў...

ПАЭЗІЯ

18 (10)

СЯРГЕЙ ЧЫГРЫН

Паэт, краязнаўца, журналіст, сябар
Саюза беларускіх пісьменнікаў. Жыве
ў Слоніме.

КАБ НЕ БЫЛІ ЧУЖЫМІ

Родныя словы

П.У.Сцяцко

Кажыце сваяцтва, а не радство,
Кажыце краса, пекната, харакство,
І дабрыня, бальшыня, меншыня —
Кажыце, пакуль вам падказваю я.
Адметны кажыце і адмысловы —
Такія прыгожыя родныя словы.
Кажыце круцёлка, а не вяртушка,
Нясуха па-нашаму, а не нясушка,
Кажыце вяжка, жэаўнер і ваяр,
Ялінка, ядловец і юшка, і яр.
Малы і малеча, а не малыш,
І вельмі прыгожае слова спаміж.
Забудзьце ляднік, а ёсць наша — лядоўня,
Трайняты кажыце заўжды, а не тройня.
Крумкач ці груган, ды толькі не воран
Кажыце, калі ён лятае над борам.
Ёсць плата, вядома, а не плацеж.
Ды куфлямі піва суседа пацеш.
Пасля пачастуй баханкаю хлеба,
А не буханкаю — гэтак не трэба.
Кажыце, што ў збан малако наліваецца,
Але не жбан ці жбанок падстаўляецца.
Не заговор вы кажыце, а змова —
На словы багатая родная мова.

Фота: В.Гігара

Ёсць слова нарашчывы — не нарашчывы,
Сарочку сваю апрануць — не рубашку,
Ёсць слова паспешлівы — ды не таропкі,
Нялёгка прайсці праз горы і сопкі.
Ёсць слова таннець — не дзешавець...
Нам блізкія словы лягчэй зразумець.
На іх і трымаецца родная мова —
Таму й беражыце кожнае слова!

«Лён» Анатоля Сыса

Ты сабраў гэты «Лён» і выткаў,
З ім хадзіць нам усім па жыцці.

Ты, як сноп лянны, з воза выпаў, —
Мы не можам цябе знайсці.

Сынковічы

Засталася ў спадчыну нам
Не крэпасць ў Сынковічах — храм.
А крэпасць — стагоддзі змылі,
Каб мы не былі чужымі.
Каб мы маліліся ў храме,
Да Бога шукалі шляхі.
Каб Бог быў заўсёды з намі
І нам дараваў грахі.

Таўры

І для іх тут рамонкі цвілі.
І на іх тут дажджы ліліся...
Гэта таўры пайшлі з Зямлі,
Каб мы замест іх засталіся.

Пытанне да Кузьмы Чорнага

Кузьма Чорны пісаў «Зямлю»,
І Бушмар яму сніўся начамі...
Песняра я чытаць люблю
Беларускімі вечарамі.
Час для трэцяга пакалення
Наступіў ўжо даўным даўно.
Толькі будучыні прасвятлення,
На вялікі жаль, не відно.
Толькі лес скіп'ёўскі шуміць,
І вясна за зімой наступае...
Як далей беларусам жыць,
Калі Бацькаўшчына чужая?..

Фальварак

У знаёмы фальварак
Я прыеду з паненкай.

Колькі выпіта чараў
Сярод траў гэтых, кветак.
Тут мазуркі гучалі,
Салаўі ля сцяжынак.
Танцаваць запрашалі
Мы паненак-ліцвінак.
Сыракомля тут быў,
І Міцкевіч з Марыляй...
Той, хто край свой любіў
Самы светлы і мілы.
Ды шчаслівыя разам
Выбягалі на ганак...
Мы забылі паненак —
Не забылі фальварак.

Велікодная субота

Да Вялікадня пабеляць каміны,
Напякуць у печы пірагоў,
Ад якіх святлеюць нашы сны
І шчырэюць позіркі сяброў.
Да Вялікадня памыюць ручнікі,
Стол засцелюць белянкім абрусам...
Заўтра не працуюць мужыкі —
Заўтра будзе свята ў беларусаў.

***

А ты вырасцеш прыгажуняй,
Па табе будуць хлопцы млець.
Будзе з танцаў чакаць матуля —
Праз фіранку у цемру глядзець.
А ты вырасцеш прыгажуняй,
Будуць хлопцы цябе цалаваць...
І сама пасля станеш матуляй —
І не будзеш да раніцы спаць.

ЛІЗАВЕТА-ДАМІНІКА ПАНАМАРОВА

Фота: С.Вялічка

Студэнтка факультэта міжнародных
адносінаў БДУ, лаўрэат прэміі часопіса
«Дзеяслоў» імя Анатоля Сыса за лепшы
дэбют 2006 года.

ПАЦЕРКІ ІМГНЕННЯЎ

***

Навала смуты на сэрца збалелае
І шурпатых лістоў галеча...
Стогн паэзіі. Няўжо пасталела я
За лістапад, красавіцкі вечар?

Буйны снег, ліхтары ахутай,
Кінься ў свет і без строю, без ладу...
Стогны верша — як мёд з атрутаю,
Як апошнія ў жыцці каляды.

Спаракхельныя краскі радасці.
Тры жыцці ў гэтым снезе страчу...
Адчуваю сябе здрадніцай:
Гэта снег на шчаках — я не плачу.

***

Амаль разднела, і туман далёкі
Сцяліў холадам мокрыя травы.
Гучаў хор, адганяў аблогі,
Аблогі з водарам кавы.

Першай кавы за суткі, каб забіць сон,
Ідучы ў працэсіі да Твайго Храма.
Дай мне ранішні радасны звон,
Дай мне веру ў здзяйсненні,

Мама!

Я іноў тут, на Тваім караблі
Хачу ветрам стаць спадарожным,
Альбо дрэвам стаць на святой зямлі,
Клёнам стаць, густалістым,
прыгожым.

Я прыйду яшчэ, і Ты будзеш глядзець...
І душу маю мыць ад бруду.
А я стану лістотай сваёй шапацець.
Буду побач — і верыць буду.

***

Ты, напэўна, забыў мае вочы,
І забыў, як трымаў за руку...
Ты забыў, як зліваліся ўночы
Ліхтары ў залатую раку.

Ты забыў, як мы йшлі па праспекце
У імклівым патоку людзей.
Быў тады ты адзіны на свеце,
Незалежны ад сну і падзей.

І я болей не сню твае словы,
Сню рамонак бялявых палі.
Ды шкадую, што ў розныя сховы
Нашы лёсы вясной пацяклі.

Нікчэмны

Ладзіш пасткі штодня,
Мужна ловіш свабоду,
Як пужлівую птушку ў полі.
Ты нікчэмны, нібы
Талерантнасць народу,
Нібы чорныя плямы на столі.

Кроплі поту... Працуеш...
Цябе мара вядзе,
Адзінокая ліпа на ніве...
Ты нікчэмны, як верш,
Што пісаў па вадзе,
Як усмешка
у гнеўным парыве.

***

Ці можна вылучыць пустэчу?
Ці можна не адчуваць яе дыхання?
Ці можна выпіць ўсе сустрэчы
Без цяжкага болю чакання?

Ці магу я глядзець твае сны
асабістыя?

Ці магу я хадзіць тваімі крокамі?
Твае крылы хачу забраць прамяністыя,
Каб пабачыць твой свет,
Што ляжыць пад аблокамі.

Адвечная смута над стомленым
горадам,

У неабмежаванай душы
абмежаваная прага
Каханьня, забітага холадам,
Каханьня, каторае цісне, як смага.

***

Крыжам на смерць пакутніка
Маё каханне сталася.

Як па лістах трыпутніка
Смута па ім паапталася...

Світанне

Ты станеш адкрыццём...
Глядзі! Зноў верасы цвітуць,
Я ў вечнасць пры дарозе лягу.
Хачу глядзець, як пілігрымы
Йдуць і йдуць да ручая,
Каб сцішыць смагу.

Ты варты быць!
Прымай пах непаўторны,
Пах Боскага чакання.
А ў небе малаком
Зальцеца шлях наш зорны.
І мы ўсё п'ем спакой,
А неба п'е світанне.

Вераснёвая раница

Вераснёвая раница,
Сонца спіць нездаровае,
Сёння мне падабаецца,
Што жыццё каляровае.

Крылы

Ты хочаш, каб крылы былі
за плячыма,
Біў дождж уначы па страсе.
А ведаеш, усё ў гэтым свеце
магчыма,
Як срэбра знайсці на расе.

Ты хочаш, каб сонца кідала праменне
У вечнасць, дзе солідка жыць.
А вечнасць ёсць пацёркі светлых
імгненняў,

Якія б хацеў паўтарыць.

Разбітае сэрца Еўропы

Ты — разбітае сэрца Еўропы,
Ты — краіна нястрыманай веры,
А пакуль ёсць надзея і спробай
Незалежнасць твая на паперы.

Легла ты пад нябёсы аддана,
А народ твой маўчыць, і чакае...
Ты пакорліва лічыш заганы,
Пакуль сонца тваё дагарае.

І апошняю птушкай збаўлення
Можна праўда забытая стаіцца...
Паратунак майго пакалення —
Даляцець, дапаўзіці, не зламацца!

▶ АРХІЎ

РЫГОР КРУШЫНА

«МЯНЕ ЗАХАПЛЯЕ РАДЗІМА ДАЛЁКАЯ...»

Два гады таму ў слаўнай серыі «Беларускі кнігазбор» пабачылі свет «Выбраныя творы» Рыгора Крушыны. У ладны том (450 старонак) увайшлі лепшыя вершы і паэмы паэта, пераклады, успаміны і лісты. Здавалася б: імя знаае, паколькі дэбютаваў Рыгор Казак (псеўданім Крушына з'явіцца ў 1941-м) яшчэ ў 1930-я. Але адкрываць паэта айчыны чытач мусіў нанова. Прычына красамоўная: усе восем паэтычных кніг Крушыны выходзілі ў свет далёка ад Беларусі — пераважна ў Нямеччыне. Ці трэба казаць, што яны даўно ператварыліся ў бібліяграфічныя рарытэты. Напрыклад, паэмы «Калыханка», якую асобнай кнігай выдаў у Рыме ксёндз Пётра Татарыновіч у 1953 годзе, да гэтай пары няма нават у галоўных бібліятэках краіны. Мюнхенскія зборнікі, што праўда, маюцца ў фондах Нацыяналкі. На прэзентацыю «кнігазбораўскага» тома з Фларыды прылятаў сын паэта Ігар Казак, з якім мы ўсе разам парадаваліся шчасліваму вяртанню паэзіі Рыгора Крушыны на Бацькаўшчыну. Сын выглядаў задаволеным, але таямніча пасміхаўся, калі гаворка заходзіла пра архівы бацькі. І вось сёлета атрымліваю ад Ігара Казака дзве важкія бандэралі. А ў іх — рукапісы. Не даверыў іх паэт у свой час друкарскаму варштату Гутэнберга, спадзяваўся, відаць, на іхнюю сустрэчу з варштатам Скарыны. Дык жа і не памыліўся — да стагоддзя Рыгора Крушыны (а нарадзіўся ён 3 снежня 1907 г. у вёсцы Бязверхавічы на Случчыне) «Беларускі кнігазбор» выдае новы том спадчыны паэта «Кантата самотных». Прапануем увазе чытачоў «Літаратурнай Беларусі» вершы з будучай кнігі.

Над хутарамі й вёскамі
Праходзіў Лістапад.
Лістоўкі, нібы ластаўкі,
З падполля — і ў палі.
За волю думкі ў час такі
Далёка паплылі.
І зброя рыхталася,
І гімн гукаў на бой.
Ты, Случчына, змагалася...
Шумеў жыццзя прыбой.
Зламаць, аднак, варожую
Ты сілу не магла.
Цябе, маю прыгожую,
Сачылі з-за вугла.
Стапталі ўсё народнае...
Твой выгнаны зямляк
Цяпер старонку родную
Не пазнае ніяк.
Ты, ў свеце белым зная
Па слукіх паясох,
Стаіш, распэраная,
А цвет палёў пасох.
Гады трывог не прайдзены,
І на лясках тваіх
Гуляюць баны злодзеяў
І ў рану садзяць штых.
Цябе крываваць, Случчына,
Дык ты сыноў склікай!
На голас маці змучанай
Адклікнуцца няхай.
Гасцінная і ветлая,
Ты змыеш брудны зброд.
Ёсць будучыня светлая,
Я веру ў свой народ.
Ты, Случчына распятая,
Пакінеш крыж пакут.
Як і даўней, багатая,
Свой ашчаслівіш кут.
Увесну будучь бэрамі
Цвісці твае сады,
І дні ваўкамі шэрымі
Не прыбягуць сюды.
Мой луг надзей не скошаны,
І праз тугу сваю,
Надзейю уваскросаны,
Я Случчыну паяю.

Я ЧУЮ ТВОЙ ГОЛАС

Мне жыць і цяпець між чужых наканована,
Я вынесу злую бяду.
Ты, любая, з'явішся песняю новаю,
Цябе ў родным слове знайду.

Як верадна смочка туга несіцханая,
Калі прыгадаю мой Край.
Сягоння я чую Твой голас, Каханая.
Спявай, дарагая, спявай!

Стаю ўсхваляваны ля радыёрупара.
Здаецца, — так блізка радня.
Цудоўнай хвілінай я рады, я ў пурпур
Праменняў прыгожага дня.

Мяне захапляе Радзіма далёкая,
Да светлых імкненняў заве...
Хай свету спявае мая сінвакокая
У вечным сваім харакце.
1956

ЯСНАЗОРНАЯ ДАРОГА

Свет бязбожжа і распусты,
Свет нікчэмны і пусты,
Лёг у логава Пракруста
Пад калючыя драгты.

Пакланяецца мамоне,
Бачыць мудрае у злым.
І таму любоў сягоння —
Як пад ветрам лёгкі дым.

І праходзіць прахам праца.
А жыццё — гнілая ніць:
Можна віцца, не парвацца,
Але светлым не ільсніць.

Ёсць бо светлае ад Бога.
У няшчасці, у бядзе
Ясназорная дарога
Да Збавіцеля вядзе.
1951

***

Пугай вогненнай
Ляснуў пярун.
Ён спрадвечны пастух.
І над хмарай — атарай авечак
Бліскавіцай зіхцеў,
У прасторы бязмежнай грымеў.

Разняволены
Выйшаў бурун.
Гэтак жудасна, ух!
Ты ў душы запаліла сем свечак.
Ды, на жаль, я знямеў,
Я ніводнае свечкі не меў.
1970

***

Цені ў чорным мігаценні:
Катастрофы, пошасць, голад...

А чаму не ў зіхаценні
Дні, дзе ў сонечным праменні
Гінуць цемра, сум і холад?

А чаму не песціць згадкі
Хараства і добрых чынаў?
Хай знікае вобраз гадкі,
Хай адноўяцца парадкі,
Як прычына ўсіх прычынаў.

Цені ў чорным мігаценні.
Лепш не бачыць іх, пазбыцца, —
Жыць у светлым летуценні,
Зведаць радасць і ў натхненні
Не мыляцца, а маліцца.
1970, Мюнхен

***

На Бацькаўшчыне бурная паводка,
І там мая пакінутая лодка.
І пуста ў ёй. Расце прыбой...
Як ты жыеш? І хто з табой?..
1970

НЕЗАЙДРОСНАЯ СЛАВА

Згарае сякотны дзень,
І душна вакол, і млява.
І ты стаіш, як цень,
Мая патаптаная слава.
Зычлівец злосны мяне
Кляне і бразгае зброяй:
Чаму на Сусветнай вайне
Я грэўся песняй і мрояй?
Чаму я цяпер ізноў,
Забывшы на леты і хіласць,
Пяю пра каханне, любоў,
Шаную людскую міласць?
Мяне разумее паэт,
Той, хто не лезе ў балота.
Іду я ў шырокі свет.
Шукае праўды іста.
Таму на чужыне я,
І ўсё дарагое пакінуў.
Таму ўся мая сям'я
Жыве толькі ў коле ўспамінаў.
Таму і сякотны дзень,
І душна вакол, і млява.
І ты стаіш, як цень,
Мая незайздросная слава.
1970

МАЯ ЗОРКА

Ты дурное не прароч,
Аддызі з гаворкаю.
Не глядзіць мне ў вочы ноч
Ледзяною зоркаю.

Мая зорка не ўначы,
Зьяне не халоднае,
І таму я зберагчы
Змог цяпло лагоднае.

Патрывожылі гады
Думку прамяністую:

Хай галодны, хай худы,
А — за праўду чыстую.

І я часам сам не свой,
І душа не мірыцца,
Калі ў лірыцы застоі,
І няшчырасць шырыцца.

Ты дурное не прароч,
Можна, добра станецца.
Не глядзіць маўкліва ноч,
А спявае раніца.

Керпэн, 1973

СМЕРЦЬ ПРАКЛЁНАЎ

Ноч праціснулася ў дзверы
І ў пакоі ўжо аслабла.
Скрозь навалі наплывала
Злосная таемнасць д'ябла.

Не паспеў я у зласлівым
І таемным разабрацца:
Мяў паперу чорны прывід
І казаў: твая тут праца.

І ў душы, спавітай змрокам,
Плакаў парастак зялёны.
Як мурашкі, паміралі
Недасланыя праклёны.

СЛУЧЧЫНЕ

Цябе вітаю, Случчына,
І ўсіх тваіх сыноў,
Што бурай дзён залучаны
На Бацькаўшчыну зноў.
Праз колькі год спаткаліся!
Плывеш перада мной,
Радзіма, ў гулкім галасе
Чаромхавай вясной.
А ўсё ж ты, не раўнуючы, —
Разбіты скарб дзядоў.
Цябе гнялі, руйнуючы
Раскошу хутароў.
Над вёскамі багатымі
Чынілі здзек, разбой.
Людзей са смерцю сваталі
На Поўначы сівой.
Маю старонку выцялі,
Па ёй гуляла зло,
І камісары-гіцалі
Зацягвалі ў сіло.
А слаўная гісторыя
Азначыла твой шлях —
Паўстанцы над прастораю
Панеслі волі цяг.
Паўсталі супраць ворага,
Ягонага ярма.
Хай каштавала дарага —
Не згінуў след дарма.
Дзе зерне параструшана —
Там парасткі пайшлі,
Душа народа рушыла
Паводкай па зямлі.
Цвіла вясна. Пялёсткамі
Віхрыўся кожны сад,

***

О, мая Бацькаўшчына-Маці,
Нам долю з лепшых дзён прадзі.
Ты можаш собскі лад трымаці,
У свет княгіняю прыйдзі.

Будзь гаспадыняю нарэцце
І стол абрусам накрывай.
Сваім сынам скажы: — Нарэцце
Сабе вясельны каравай.

Яшчэ нязмытыя руіны,
А на твае лясы і палі
Крываваы сцяг чужою краіны
Чужыя людзі прыняслі.

Цябе рабуюць скіфы і гуны.
І кат на покуці. Няхай
Гучаць праўдзіва ліры струны,
Што з-пад няволі выйдзе край.

Не будзеш, родная, галоднай.
Зноў вернуцца твае сыны.
І жах гадзюкай падкалоднай
Не падпаўзе трывожыць сны.

Твае параненыя грудзі
Жыццём загояцца навек.
А на пяску, на мёртвай грудзе
Ўздыхне свабодна чалавек.

Уступнае слова і публікацыя Міхася СКОБЛЫ.

12 СНЕЖНЯ А 17.00 У МУЗЕІ ГІСТОРЫІ
БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ
НА ТРАЕКІМ АДБУДЗЕЦЦА ВЕЧАРЫНА
Ў ГОНАР ПАЭТА.

СТАРОНКІ ПАДАРОЖЖА

Васіль ЗУЎНАК

«Карані і крона»

Не мы, беларусы, вінаватыя, што нам з такім спазненнем давалося вырашаць (дакладней, завяршаць) тое, чым іншыя еўрапейцы займаліся з паўтысячагоддзя таму: сцверджаннем і замацаваннем нацыянальных моў, «узнятцём» іх з «неўсвядомленых» народаў «нізоў» на ўзровень вяршыняў мастацкай літаратуры. Мы ўступілі ў гэты працэс нароўні з усімі, аднак гістарычныя ўмовы (зважваючы, не ў апошнюю чаргу, на геапалітычнае становішча зямлі нашай: скрыжаванне «Захад — Усход — Поўнач — Поўдзень») склаліся так, што дзяржаўнасць беларусаў-ліцвінаў была спачатку «прысябчана» суседам заходнім, а праз два стагоддзі — яшчэ на такі ж адрэзак часу — суседам з усходу. Мова, на якой размаўляў (ды і дзяржаўна абслугоўваўся) просты люд, гвалтоўна заганылася ў рэзервацыю побытавага карыстання. Ва ўладных сферах ёй доступу не было, — там афіцыйна ўсталёўвалася і панавала спачатку польская, а потым расійская мова. На гэты, уладны, «паверх» меркантильна «перабіраліся» і вышэйшыя пласты грамадства...

Карані раз'ядноўваліся з кронай (і з «каронай»), — што адно і тое ж, калі браць пад увагу прынцып «паўнагалоснага маўлення»...

Рабіў сваю — па чарзе — то польскамоўную, то расійскамоўную справу і канфесійны «душападзел»: літаральна праз сэрца народа прайшла каталіцка-праваслаўная мяжа. Духоўныя служкі цягнулі кожны ў свой бок — з адпаведнай моўнай «інтэрвенцыяй»...

Для параўнання прыгадаем зноў эпоху Адраджэння...

Дантэ піша трактат «Аб народным красамоўстве», у якім заклікае «дапамагчы мове простых людзей, не толькі чэрпаючы для такога аб'ёмнага сасуда вяду нашага розуму, але змешваючы лепшае з атрыманага ім ці запачытанага ў іншых, каб маглі мы адгэтуль наталіць сасмаглых найсаладзейшым мядзвяным пітвом...». Іншымі словамі: гаворка ідзе аб далучэнні мовы народнай да забеспячэння патрэбаў «высокіх стыляў», аб стварэнні мастацкай літаратуры (ды і іншай) на мове жывой, італьянскай.

Пазней, у гэтым жа рачышчы, Д'ю Белле трактатам «Абарона і ўслаўленне французскай мовы»

даводзіць, што французская мова мае ўсе якасці, неабходныя мове літаратурнай.

Партугальскі філосаф і гісторык Жуан дэ Барруш выступае з «Дыялогам у пахвалу нашай мове»...

У гэты ж, прыкладна, час і наш Скарына сцвярджае — і сваёй перакладчыцкай практыкай, і публіцыстыкай — духоўныя вартасці, багацце і мастацкія мажлівасці роднай мовы, па-наватарску спалучае адметы і ўзоры высокага стылю з яркімі фарбамі мовы гутарковай, народнай.

Але вось тут якраз і падступаюць тыя моманты, калі трэба гаварыць: «На жаль...».

Тады, як той жа Дантэ тэарэтычныя высновы свае (выкладзеныя, дарэчы, на латыні) геніяльна замацоўвае, ствараючы на італьянскай — жывой, народнай — мове «Боскую камедыю», — вось на той самы, вялікі, жаль, на аснове, на падмурку, закладзеным Скарынам, не быў узведзены хоць бы адзін велічны мастацкі гмах. Яго не далі ўзвесці... А што ён мог узвысіцца, сведчыць выдатная ва ўсіх адносінах «Песня пра зубра» земляка нашага Міколы Гусоўскага, пісаная, паводле тагачасных вучоных канонаў і элітарных устаноў, на латыні. Жывой мове нашага народа ў эпоху Адраджэння не суджана было стаць моваю прыгожага пісьменства.

Постаць беларускага Дантэ... Уяўляю на хвілінку, што гэта б мог быць і такі волат, як Адам Міцкевіч з Наваградчыны: — Litvo! Ojczyzna moja!.. — ці не гэнная памяць аб глыбінях мастацкага духу спарадзіла гэты вокліч? Ці не смутак аб няздзейсненым нашаптаў паэту словы: «...на беларускай мове, якую называюць русінскай альбо літоўска-русінскай... гаворыць каля дзесяці мільёнаў чалавек; гэта самая багатая і самая чыстая гаворка, якая ўзнікла даўно і цудоўна распрацавана...» — словы, з якімі звяртаўся ён да французскіх студэнтаў, чытаючы ім лекцыю ў 1841-м годзе; мог (у тым часе, разумеюцца) стаць і Фёдар Дастаеўскі паходжаннем з Дастоева пад беларускім Іванавым, — дзе не адно толькі краўцы выштukoўваюць сёння такія фаніны кажухкі, але і горкім дакорам гучаць тастаментныя словы, сказаныя калісьці славетным земляком: «Усякая здарова і земская сіла верыць у сябе і ў сваю праўду, і гэта ёсць самая першая прыкмета здароўя народнага. Гэтая народная вера ў сябе і ва ўласныя сілы — зусім не застоў, а наадварот, зарука жыццёвасці і энергіі жыцця і ні ў якім разе не выключае прагрэсу і вялікага поспеху. Без гэтай веры ў сябе не выстаў бы, напрыклад, на працягу якоў беларускі народ і не ўратаваў бы сябе ніколі...» Як шмат сказана Фёдарам Міхайлавічам Дастаеўскім! — у водпаведзь усім: сваім сучаснікам-русіфікатарам, і сённяшнім «інтэгратарам» з вялікадзяржаўнымі сцверджаннямі аб «единном народе» — з аднаго боку і аб «неперспектыўнай беднасці» беларускай мовы — з другога...

Так, сапраўды: наканаваны нам быў гэтакі лёс — выжываць...

Абярэжніцамі, захавальнікамі душы народа, роднай мовы былі наша вёска, наша казаная і песенная зямля. Мова развінала свае крылы ў мастацкіх выявах вуснай народнай творчасці, каб захаваць карані, вытрываць усе выпрабаванні і забароны, каб дайсці да нашчадкаў, узвесніцца, расквітнець словам Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага...

А што ж нашчадкі?

А нашчадкі, адназначна і ўсе-народнамасава адзначыўшы на апошнім усебеларускім перапісе сваю беларускую прыналежнасць, як бы і не заўважаюць і не зважаюць, што гістарычная нэнатэральнасць іх нацыянальнага становішча доўжыцца і да сёння, навязвешца і прышчэпліваецца ім як патаемна-вытанчанымі, так і татальна-сілавымі захадамі і спосабамі, нашчадкі моўчкі і, здаецца, пакорліва пагаджаюцца з тым, як высухаюць, як адсякаюцца іх карані: закрываюцца беларускія школы, уладна звужаюцца абсягі ўжывання і бытавання беларускай мовы, пераіначваецца гісторыя, перакрэсліваецца нацыянальная сімволіка... «Што ж гэта вы, беларусы?! — засталося толькі і ўсклікнуць Ценям Вялікіх — Міцкевіча і Дастаеўскага...

Пахвальна кажучы пра беларускую талерантнасць. А ці не баечка гэта? — з тых, патаемна-вытанчаных спосабаў?.. Якасць па-чалавечы станоўчая перарастае ў адмоўную... Беларус, мовячы словамі Багушэвіча, «сам сябе баіцца»... Баіцца (на шырокай публіцы) гаварыць па-беларуску, бо гэта як бы «не па-людску»... Баіцца ў сваёй хаце сказаць, што ён тут не госць, а гаспадар... Сарамліва «захінае» ад людзей сваю беларускасць, — чым, па-добраму, ганарыцца трэба на свет цэлы... Калі ж, калі будзе адолены гэты комплекс «нацыянальнай няпоўнавагаснасці»? Гавораць жа англічане па-ангельску, французы — па-французску, расейцы — па-расейску, — і ні ў кога ж не выклікае гэта хоць бы кроплю здзіўлення якога ці недаўмення. Проста глебы для думкі такой няма, як кажучы, сітуацыйнай падставы. А загаворыць беларус па-беларуску — тут жа і спахопіцца: помніць, што ўчыніў штосьці публічна не зусім звычайнае, не звыклае. Помніць тое, аб чым іншыя людзі і «помніць» не маюць «зацэпкі», — гавораць — і ўсе на гэтым...

Здаецца, працэсы, якія адбываюцца зараз у асяродку адукаванай моладзі, вястуюць, што беларуская мова зробіцца высокай мовай эліты, — над агульна-побытавай «трасянкай».

Стане той «латынню» — мовай сучаснага «сярэднявечча», — для паслуг вузкага кола людзей... Добра, калі не назаўсёды...

Цівалі

Паўна, з таго часу, як мінчукі назвалі так сваю хакейнаю каманду: «Цівалі» — пачалося маё паляванне на гэтае слоўца. Хоць

асаблівых лаўраў спартоўцам яно не прынесла, але для мяне сталася стрэмкай: адкуль яны «выхпілі» і ўзнялі на свой сцяг такую назву? Тут ужо не маё футбольна-хакейнае заўзятарства, а філалагічная цікаўнасць ставілі пытанне рубам...

Штосьці ўдалося высветліць. Нават у нататніку, здаецца, зрабіў наконт гэтага пэўнага запісу. Ды іншыя клопаты «перабеглі дарогу»...

Аднак і слова не адпускала канчаткова: не-не, ды й нагадала пра сябе, — тым больш, што і новыя штрышкі з'яўляліся... Таму — з магчымымі паўтарэннямі — мусіў вяртацца «да тэмы»...

Цівалі — вёсачка пад Мінскам (цяпер ужо «з'едзеная» горадам), трагічная сястра Курапатаў. Тут па загадзе Кагановіча былі закатаваны і кінуты ў яму на жывельным эпідеміялагічным могільніку беларускія чыгуначнікі — «ворагі народа»...

У Слоўніках Жучкевіча і Бірылы этымагагічнае тлумачэнне простае: назва паходзіць ад імені прозвішча Ціва. Што ж, ёсць такое... Сам быў знаёмы з Цівам — дырэктарам друкарні выдавецтва БДУ. Ды і ў Якімаўцы, суседняй нашаму Мачулінску вёсцы, ёсць прозвішча Цыванёна (магчыма, было Цыванёнак)... Аднак жа: адкуль гэтая часцінка «...лі», прыплюсаваная да «Цівь»? — і наколькі яна характэрная для нашага беларускага словаўтварэння?..

І вось чытаю ў Праспера Мэрымэ: «...в Тиволи одного англичанина задушила стагуя... Некий милорд производил раскопки в Тиволи...» («Il vicolo di madama Lucrezia» — «Переулоч госпожи Лукреции») — дзея адбываецца ў Італіі... Так і ёсць: знаходжу на карце ў БелСЭ побач з Рымам гарадок Тывалі, — адно толькі (бяда наша...) разнабой у правапісе: цвёрдае «ть» замест мяккага «ці» (гэтак жа, як і — на той жа энцыклапедычнай карце: «Тыбр» — рака, расійскае напісанне «Тибр», «Тарні» — горад, расійскае — «Терни»...).

Дык ці не па італьянскім узору назваў калісьці свой маёнтчак пад Менскам — Цівалі — нейкі панок? Такое часта бывала: Фаніпаль, Антопаль і інш....

А як жа «Ціва»? — што з прозвішчам рабіць? А яно хутчэй за ўсё мае зусім іншыя карані, — падказвае Уладзімір Даль: «тиво» — скарочанае вымаўленне (часцей у прыказках) слова «тетива»...

(Між іншым, у таго ж Мэрымэ — цікавая для нашай беларускай гісторыі дэталі: «Во многих знатных литовских семьях вы можете увидеть великолепное серебро <...>, но там не найдется <...> хорошего пуховика для усталого гостя. Будь он богач или бедняк, дворянин или крестьянин, славянин отлично может уснуть и на голых досках...») (апавяданне «Локіс»). Проста і ясна: у Літве — хто славянін? — беларус, — ён жа — літовец, ліцьвін)...

Але вернемся да Цівалю... Сяргей Дубаец у адным з радыёсюжэтаў «Вострай Брамь» згадвае, пра што расказвала газета «Наша Ніва» (цяперашняя), — а яно якраз пра тое, пра што і мы

гаварылі: «Цівалі. Такую назву мае каскад вадаспадаў вышынёю 160 метраў на рацэ Аньён, прытоку Тыбру ў Цэнтральнай Італіі. Менавіта там імператар Адрыян і пагрыты Мецэнат, чыё імя стала назывным, мелі свае вільі. Там быў разбіты парк з каскаднаю сістэмай фантаў (зазначым — цікава: чаму арфаграфічныя прышчыпы, якіх трымаецца кніжка Дубаўца (і не толькі), пішучы замест «эфір» «этэр», не робіць гэтую ўступку слову «фантан»? — «тантан», «пантан»... — В.З.). Вось адкуль Цівалі — ад вадаспадаў. Гэткую ж назву меў і маёнтчак пад Менскам, побач з Кальварыяй. Рамантычныя прыхільнасці ўладальніка і, пэўна, прыродныя асаблівасці (каго ці чаго? — уладальніка ці мясцовасці? — В.З.) паўплывалі на выбар назвы...».

Гэтак і дабраліся мы з аўтарам «Нашай нівы» — кожны сваёй сцяжынай — да Цівалю...

Прынамсі, гэта ўжо не прасталінейнае «пагранічнае вызначэнне» згаданых навукоўцаў... (Зрэшты, «ідучы» яны падобным «даследчыцкім курсам» і ў некаторых іншых выпадках, — Мікалай Васільевіч Бірыла — дык той часцей шчыра прызнаваўся («Беларуская антрапанімія»), ставячы над словам «зорачку» (*), што трэба разумець: «значэнне не выясненае»).

Але ўсё ж... Усё ж: што яно азначае — каранем сваім — гэтае слова Цівалі?..

Пра трагедыю, учыненую воляю бальшавікоў, — паэма Сяргея Законнікава «Цівалі». Трэба спытацца ў яго...

Ды, зрэшты, не этымалогія, а мартыралогія кіравала тут думкамі і пачуццямі паэта:

*Не самі ішлі,
Пад рулямі вялі
Людзей да магіль,
Да рысы апошняй.
Не спалі, уздрыгвалі Цівалі —
Кляваў цішыню
Рэвальверны пошчак...*

Слову Цівалі ў паэме Сяргея Законнікава наканавана несці іншую, не характэрную для яго, сэнсавую службу: стаць страшным сімвалам, выявай сталінскага генацыду...

Вось на такую сцяжыну прывялі нас Цівалі...

Але і адгэтуль будзем працягваць хаду...

І між тым, здароўца, што знаходзіць пэўныя штрышкі зусім не шукаючы, а ўсяго, як на гэты раз, штосьці перачытваючы:

*И там, где тускнеет восток
Чалоткою летнего Тиволи,
Валетей дохлый свисток,
В пыли агонической вывален...*

Акуль яны, гэтыя «Тиволи», у вершы Пастарнака «Свистки милиционеров» (1917)?

Кніжны каментарый тлумачыць: «Тиволи» — летні рэстаран у Сакольніках.

Як да развязкі нашага пытання, дык зусім не густа. Але ўсё ж — Цівалі... Яшчэ адна рыска.

Прывёў мяне ў Цівалі і верш расійскага паэта XIX ст. Апалона Майкава. Вось як загучаў ён у мяне па-беларуску:

«ГУЖАЮЧЫ СЛОВА...»

Цівалі

*Божка! Гляджу на ліловыя
зэтыя горы,
На памаранчавы захад і кволюю
просінь на ўсходзе,
Змрокам прыкрытыя вілы
і гай у глыбокай даліне;
На гэты горад, што ўсцяж
прыляпіўся да горнага схілу,
Белыя сцены, плюшчом апавітыя
густа;
На кіпарысы і лаўры,
на шумныя воды,
І на скале ў прасвятленні
промняў вячэрніх —
Храм невялічкі Цыбелы, алтар
і святыя выявы, —
І думаю сумна, што там,
за гарамі, на поўнач,
Людзі жывуць і не знаюць ні гор
у барвовасці зорнай,
Ні даляглядаў шырокіх,
што вышыня адкрывае...
Сумна... Сціскаецца сэрца
і думка...
Але сумней яшчэ думаць,
што там у палях ты блукаеш,
Ці на лугах, ці пад цёмным
лясным сутарэннем —
І нішто ў той убогай прыродзе
не скажа
Думцы тваёй, як гавораць
нямыя руіны:
«Тут за кубкам фалерна калісці
ў сяброўскай бяседзе
Тулій мудра шукаў таямніцы
законаў тварэння»;
І наішптаюць ружы: «Вянчалі
мы дзеў смугалікіх,
Дзеў салодкагалосых, Мілета
і Дэласа дочка,
Што цешылі лірай
і танцам Лукула»;
А воды ляпечуць: «Пад наша
журчанне, пад музыку нашу
Ямб і гекзаметр натхнёна
настройваў Гарацыў»;
З гротаў, як рэха стагоддзяў,
даносіцца гул вадаспадаў:
«Вусны прыроды тут ажыўляла
Сівіла,
А жрэці мнагадумны мясячнай
ноччу
Працоцты багіні агучваў
натоўпу
Вось з гэтых паднебных
прыступкаў храма Цыбелы...
А паміж тым у гарах новай веры
наборцы, як цені,
Гурт збіралі таемны — і раб,
і патрыцый;
І чуліся дзіўныя гукі нязвыклага
спеу,
Быццам Везувія лава ўскіпала
ў падзем'і, —
А потым прасветленых небам
выходзілі раці
ў свет на пакуты,
са словам любові і пакары...»*

1844

Дзякуй табе, таямнічае слова «Цівалі»: якую цудоўную панараму ты адкрыла мне разам з паэтам! — і прыроды, і старажытнай гісторыі... Праз тысячагоддзі, дзякуючы адухоўленаму пейзажу-экскурсаваду, мяне прывіталі: Цыбела — фрыгійская багіня, «Вялікая маці», паводле міфа, маці багоў і ўсяго існага, — лічылася, што вясною яна адраджае памерлую прыроду, прыносіць урадлівасць, жыве на вяршынях гор, ездзіць на калясніцы, запрэжанай ільвамі і пантэрамі; Гарацыў — славуці рымскі паэт, што тварыў на мяжы старой і новай эры; Лукул — рымскі пал-

каводзец і палітычны дзеяч, які праславіўся, аднак, не столькі перамогамі, колькі багаццем і раскошай, з чым увайшоў і ў прымаўку («Лукулаў баль», — пэўна на адным з такіх бачым мы і дзеў з вострава Дэлас і з Мілета — горада ў Малой Азіі); Сівіла — легендарная жанчына-прадказальніца; Тулій... васьць толькі хто «схаваўся» за гэтым імем?.. (ці не засароміўся, што яго, мыслыра, «засведчылі» з кубкам фалерна?.. Але ж віно са славытыя вінаграднікаў Фалерна было любімым напоем і ў Гарацыя!..). Дык хто ж ты, Тулій? І што ж ты, кажучы па-нашаму, «туляешся»?.. Даследчыкі-каментатары аспярожна «расшыфроўваюць»: «пэўна, Цыцэрон...». Што ж, такая воля паэта, аўтара верша... А мне, не замахваючыся на «даследчыцкія» лаўры, карціць «устаўіць» і сваю «здагадку» васьць якога чыну: мне пачулася сугучча «Ці/ы/валі — Цы/і/бела», — то, можа, словы гэтыя і этымалагічна роднасныя? Гукі ў падобных выпадках часта «мяняюцца месцамі», — прыгадаем: «Вавілон — Бабілон», «Барбара — Варвара»...

Карціць і яшчэ запытання: чаму ж гэта такімі змрочнымі здаюцца паэту пейзажы там, «на поўначы»? Ну, захапленне антычнасцю... Але ж... Хіба перакрэслівае яго прыгажосць і мудрасць лесу, поля?.. Пэўна, мала святла было для паэта ў тагачаснай рэчаіснасці...

Аднак... Аднак не будзем спяшацца: «...незабудок сочных бирюза кругом глядзіць умільно мне в глаза...», а да іх: «порханье белой бабочки залётной и хлопоты стрекозок голубых вокруг тростинок...» — прыходзіць у захапленне паэт: «Ах! прелесть есть и в этом запустенье!..» — і як бы выбачаецца — праз добры тузін пражытых гадоў (1856):

*А были дни, моё воображенье
Пленил лишь вид подобных*

*тучам гор,
Небес глубоких праздничный
простор,
Монастыри, да белых вилл ограда
Под зеленью плюща
и винограда...*

— выбачаецца, на фоне, здавалася б, самага «сумнага» краявіду — балота, дзе «так же... заманчыво со мной беседует таинственность природы...» Паэзія перамагае!..

А пакуль што — дзякуй, «Цівалі»! Я не развітваюся, мне цікава з табою. Буду дашуквацца твайго сэнсу...

Цікава, пэўна, і іншым людзям. Бо недарэмна ж, як пасведчыла прэса, «...прысвоена назва...парку паміж вуліцамі Прыгтыцкага, Глебкі і Матусевіча — парк «Цівалі»...»

Цікава і даследчыкам. Адзін з іх, дапытлівы знаўца італьянскай мовы і рэаліяў, Сяргей Васільевіч Логін, з захапленнем адгукнуўся на мой пошук. І васьць што раскажаў... Назва Tivoli (Цівалі — націск на першым складзе) паходзіць ад лацінскай формы Tibur, — так называўся горад, заснаваны ў 1215 годзе да н. э., адзін з самых буйных у Лацінскай Лізе, якая, у сваю чаргу, была сярод самых значных дзяржаўных фармаванняў на тэрыторыі Італіі да таго, як умацаваўся і выйшаў на першы план Рым (які, дарэчы, быў заснаваны, як лічыцца, у 753 годзе да н. э., — во наколькі маладзейшы за Цівалі!..).

Існуюць дзве «асноўныя» версіі аб паходжанні горада і яго назвы.

Згодна з першай, Цівалі быў заснаваны як грэчаская калонія Кацілам (Catillo) з Аркадыі (вобласць антычнай Грэцыі), у якога было тры сыны: Цібурт (Tiburto), Карацыям (Corace) і Каціл (Catillo). Каціл-бацька быў сынам аднаго з міфічных герояў, якія змагаліся супраць Фіваў (Сямёра супраць Фіваў),

— уцёк ён з Элады за 30 гадоў да разбурэння Троі і апынуўся ў Італіі. Пра трох сыноў згадвае Вергілій у паэме «Энеіда».

Ад імя старэйшага сына (пасля моўных зменаў) атрымалася назва гарадка: Tibur — Tibori — Tiboli — Tivoli.

Па другой версіі, назва гэтая пайшла ад вадаспаду, які знаходзіцца паблізу горада: слова «цібур» быццам бы азначала ў мове тагачасных насельнікаў «вадаспад»...

Дзве сцяжыны да разгадкі: адна — амаль міфічная, другая — па-зямному рэальная, — выбірай любую. А як для нас, дык, можа, і не ў гэтым выбары самае галоўнае. Нам застаецца, найперш, захапленне: як усё збліжаецца ў часе на нашай старэнькай, па касмічных мерках маленькай, і, па-сутнасці, песнай Зямлі. Ад міфічнага героя да беларускага шляхціца, а цяпер во і хакеіста, аказваецца, — рукой падаць. І які гістарычны сюжэт высвечваецца!.. І ўсяго адным-адзіным словам...

Яшчэ і яшчэ раз — дзякуй табе, ЦІВАЛІ!..

На гэтым, бадай, можна было б і спыніцца. Але ж — Вергілій!.. Як жа з ім не перамовіцца слоўцам?..

Вось яна — паэма «Энеіда» — паэтычны сказ аб прыгодах Энея. І між яе шматлікіх герояў — браты, што імкліва ўступаюць у бітву:

*Два браты-близнюкі пакідаюць
Цібура сцены
(Горад так называецца ў гонар
Цібурыцыя, іхняга брата),
Хуткі Кор і Каціл, маладыя
нашчадкі аргіван.*

*Цераз коп'яў чаішчобу браты
шлях наперад цярэбляць, —*

*Так з Афрыійскіх вяршыняў
ці з Гамолы заснежаных стромаў*

*Два кентаўры, народжаных
хмарай, імчацца галопам нястрымным,*

*І расступаецца лес перад імі
ўтрапёна, і з трэскам*

*Часты, калочы хмызняк, як
салома, кладзецца!..*

Вось гэта запал, васьць гэта націск! — акорд дастойны, каб на развітанне пажадаць: нашым бы спартоўцам такіх якасцяў! Даўно б знікля з лёдавай арэны «Цівалі» нашыя пераможна скрыжоўвалі кляшкі з грандамі НХЛа...

ПАМІЖ НЕБАМ І ЗЯМЛЁЙ

Самая што ні ёсць вясна. А дзень, выдае, не зусім і вясновы: зябкавата. Чаромхавыя халады...

Вунь яна, чаромха, — белаю пенай ліецца ўсцяж ляснаго ручая, а то нават і рачулкі, назвы якога ці якой, шкадуць-не-шкадуць, а дакладна не ведаю, хоць і хаджу тут блізу трэці стагоддзя. Ды і карта, больш-менш падрабязная, гэтай пэўнасці не мае: «Поплаў» — пазначана на ёй танюсенькая блакітная павуцінка. Ды і то напхат далей ад гэтага панізоўя, — там, дзе ўжо тая павуцінка высноўваецца ў нітачку: назбірала па

кропельцы, па струмочку з падземных сховішчаў, што тояцца ва ўзножжы пясчанай грады, якая і сама выгінаецца дугою і выгінае тым самым блакітнаю жылку, як бы вяртаючы плынь назад, толькі ўжо — адгэтуль не відаць — па той, супрацьлеглы, бок ад вытокаў. Там рачулку напаткала запруда, ператварыўшы яе ў штучнае азёрца, не дужа вялікае, але даволі рыбае, бо ведамаснае: ахоўваецца. Там паблізу і назву гэтую, на самым павароце — таксама дугою — выдрукавала карта: «Поплаў». Быццам і рэчышча ніякага няма: поплаў — і ўсё тут... Толькі чаромхавая плынь пераліваецца, па-вясноваму бусуе — знак падае: васьць яна, рэчка, ёсць! — а як жа — чаромсе ды без рэчкі... І там, за вадасховішчам, нават і вёсачка найменнем абзавялася: Чаромха...

А васьць ручаёк мой — без імені... Для мяне, прынамсі... Ды і старажылаў-знаўцаў няма, перавяліся...

О-о-о, гэта не тое, што дома, у Мачулішчы, дзе з дзяцінства кожную крынічку, кожную выспачку, кожны камень, здаецца, па імені знаеш... Яшчэ і «па-бацьку» можаш узвельчаць: Кастусёва крыніца, Юркава канава, Сёмкаў кут... Ды што казаць! На чужой зямлі прыжываецца, як паміж небам і зямлёй апынуцца... Як во гэты чарвячок, што павіс перада мною на павуцінцы...

Але ж... — раптам спахопліваюся я, — але ж і ягонага наймення я не ведаю. <...>

Спачатку падумалася, што хоча ён дабрацца да зямлі. Іншы раз нават і апусціцца на чвэрць ці паўчвэрці. А потым, як спахапіўшыся, пачынае падцягвацца ўверх. На нейкай кропцы спыняецца, пачынае пагойдвацца, нібы чагосьці чакае...

І сапраўды — чакаў. І дачакаўся.

Наляцеў ветрык, гайдануў чарвячка, нібы на арэлях, туды-сюды — і перакінуў на суседнюю сасну. Як цераз акіян — на іншы кантынент.

А чарвячок, можа, таго толькі і трэба было. Гэта ж падумаць толькі: якую б дарогу давялося адолець, каб перабрацца па зямлі да тае сасны. А тут раз-два — і мэта дасягнута, — паветраным шляхам. І можа, якраз у той момант, калі яму і трэба было там апынуцца. Не спазніўся!.. І ўсё разлічыў чарвячок: і вышыню звісання свайго, адмеранага даўжынёю павуцінкі, — каб хапіла якраз да бліжэйшай галіны сасны-суседкі; і прадчуванне ветра, і яго накірунак... і хто ведае, яшчэ што... Ах, як шкада, што імені яго не ведаю — мудраца гэтакага...

Але ў адным я пэўна цяпер: калі завіс на павуцінцы чарвячок які-небудзь (а то і сам павучок), то будзе ў яго вялікае перасяленне, далёкае падарожжа. І чакаецца вецер. А з ветрам і хмаркі з'явіцца. А там — дожджык нахопіцца...

Словам, перамены надвор'я чакаю. Так мой жывы барометр прагназуе...

КАНСПЕКТ

ЭЛІЗА АЖЭШКА — КАРАЛЕВА ПОЛЬСКАЙ
ПРОЗЫ НА ГАРАДЗЕНШЧЫНЕ

Лявон КАРПОВІЧ

Эліза Ажэшка — бясспрэчны боскі талент. Гонар польскай і сусветнай літаратуры. Прататыпамі герояў яе твораў сталі не вялікія дзяржаўныя асобы ці міфічныя героі, а звычайныя хыхары Прынёманскага краю, дзе яна нарадзілася і правяла амаль усё жыццё.

«1. 14. 1902 г. Праходзіць лета без святла і цяпла, хмурае, халоднае, заплаканае... Перашкаджае гэта свабоднаму разгляданню прыроды і ўзмацненню сіл усебаковых на доўгую і мёртвую зіму. Нягледзячы на гэта бываюць моманты прыгожыя, у якія можна глядзець на палеткі збавыны і групы дрэў на палянах, а заўсёды ёсць тут гэта найдзіўнейшая ціша вяскова-якой ніякай частка тутэйшага жыцця замяніць і ўзнагародзіць не можа», — так пісала Эліза Ажэшка ў адным са сваіх лістоў пра краявіды тутэйшай мясцовасці.

Нарадзілася Эліза Ажэшка 25 (6) траўня 1841 года ў маёнтку Мількаўшчына Гродзенскага павета ў радавітай шляхецкай сям'і Паўлоўскіх. Атрымала добрую адукацыю ў манастырскім пансіёне ў Варшаве. У гады вызвольнага паўстання 1863 года Эліза была сувязной Кобрынскага партызанскага атрада Рамуальда Траўгута. З іншымі жанчынамі выпякала хлеб, мыла бялізну для паўстанцаў. Потым хавала ранага Траўгута па маёнтках знаёмых ды ўрэшце вывезла ў сваёй карэце да межаў Каралеўства Польскага. У 1864 годзе Э. Ажэшку не прынялі на працу расейскія чыноўнікі ў Варшаве, і

таму яна была змушана вярнуцца ў разрабаваную Мількаўшчыну. Займалася самаадукацыяй і пачала пісаць. Вясною 1866 года з'яўляецца першае друкаванае апавяданне «Малюнак з халодных гадоў» (пра голод беларускай прыгоннай вёскі). І з гэтага часу ўся творчасць пісьменніцы была прысвечана Прынёманскаму краю, яго гісторыі, а галоўнае — людзям, якія спрадвеку лічылі гэтую зямлю сваёй Радзімай.

У 1869 годзе Эліза Ажэшка была вымушана прадаць Мількаўшчыну. Прычынаю таго стала тое, што ў Вільні зачынілася кніжная крама, якую яна фінансавала, укладваючы вялікія грошы, каб распаўсюджаць польскія кнігі. Сама яна за гэта была асуджана на 5 гадоў і інтэрнавана ў Гародню пад нагляд паліцыі з абавязковым рэгістраваннем кожны тыдзень.

Ад восені 1869 года жыла ў Гародні. І праз пяць гадоў пасля паўстання ў яе творах можна сустрэць згадкі аб тых крывавых часах, што давялося ёй асабіста перажыць: «...Паўстанне тут было больш зацятае, упартае, чым у Кракаве»... «Край наш аблажыла глухая цёмная ноч... Перажыла ноч гэтую ў месцы,

дзе яна была найдаўжэйшая і найцяжэйшая».

Эліза Ажэшка становіцца вядомай пісьменніцай, атрымлівае дзесяткі лістоў, уплывовыя асобы робяць візіты, выказваюць шчырыя словы падзякі.

...Дом Элізы Ажэшкі стаяў па вуліцы Мураўёўскай. Калісьці яна мела красамоўную назву Раскоша (па назве вясёлай карчмы). Пасля атрымала назву Міхаіла Мураўёва, якога сама царыца прасіла са слязьмі, каб «ратаваў Літву» ў 1863 годзе. У дворыку пані Элізы пры вуліцы Мураўёва (ад гадоў міжваенных да сёння вуліца носіць назву Элізы Ажэшкі) дзейнічаў ад 1894 года тайны ўніверсітэт. Пісьменніца ўжо напісала пранікнёныя палкім пафасам творы пра беларускі народ: «Нізіны» (1884), «Дзюрдзі» (1885), «Хам» (1888), «Рэха», «Тадэуш», «У зімні вечар», «На следстве» і знакаміты раман «Над Нёманам» (1887).

Дзе чэрпала яна сюжэты, адкуль такі поўны досвед аб жыцці беларускай вёскі, аб звычаях, радасцях і пакутах?

З 1870 г. Эліза Ажэшка штогод праводзіць летні адпачынак у вёсках Свіслач, Панямонне, Мінявічы, Лунна. Яна не толькі адпачывала, Але і збірала матэрыял для сваіх твораў. Каб выехаць, скажам, да Луна, Эліза, якая знаходзілася пад наглядом жандармаў, вымушана была прасіць дазвол у губернатара. На выезд да Варшавы патрэбна была згода міністра. У яе лістах з'яўляюцца далікатныя ўгадкі аб «грубых прыкрасцях, чынімых мне людзьмі ў нябескіх сукнях».

У 1881 годзе Элізе Ажэшцы споўнілася 40 гадоў. Вось што пра яе пісаў адзін з сучаснікаў: «Непрыгожая, малая, з кароткай шыяй, цяжкія рысы, пухлыя губы, узграмаджаная карона па-

сьпаных срэбрай валасоў і вельмі прыгожыя вялікія чорныя вочы. Мае за сабою раннее сіроцтва, няўдалае замужжа, страту радзіннага маёнтка, смерць маці, якая ніколі яе не разумела і не любіла, растанне з каханым...»

А вось што пісала сама Ажэшка пра сваё жыццё: «Жыву ў Мінявічах, якія з погляду здароўя служаць мне дасканала. Даўно ўжо не адчувала сябе такой здаровай, як гэтым летам. Уплывае на гэта, пэўна, праўдзівы паўднёвы клімат, які ў гэтым годзе ў нас запанаваў. Аж да сённяшняга дня дні былі ўпальныя, а вечары цёмныя, ціхія, зорныя, цудоўныя».

Мінявічскі дворык нібы падвешаны над берагам Нёмна. Быў спалены агнём 1863 г. Гаспадароў не стала. Ян Каменскі, уладальнік Мінявіч і начальнік цывільнай Луненскай акругі таго паўстання — правобраз Андрэя Краўчынскага з рамана «Над Нёмнам» — быў у высылцы ў Сібіры.

Да нанятага флігеля, які ацалеў з пажару, з 1881 года па 1889 года з траўня да кастрычніка прыязджала знакамітая пісьменніца.

Вось так яна шукала свае вобразы: «Прыглядзелася таксама пільна да шляхты дробнай. Адтуль некаторыя знаёмствы і нават сяброўства з тымі сімпатычнымі людзьмі. Калісьці напішу пра іх пару навэлаў».

І выканалася сваё абяцанне. «І паэма «Пан Тадэвуш», і раман «Над Нёмнам», і паэма «Новая зямля» — гэта небывала шырокія панарамныя малюнкы жыцця, па сутнасці, на адной і той жа самай паднёманскай зямлі, — адзначыў Уладзімір Казбярук у прадмове да беларускага перакладу «Над Нёмнам» у серыі «Скарбы сусветнай літаратуры».

Францішак Багушэвіч, паўстанец 1863 года, аўтар неўміручых

слоў: «Не пакідайце роднай мовы, каб не памерлі», сябра Ажэшкі, першым з беларускіх пісьменнікаў належным чынам ацаніў значэнне яе творчасці, назваўшы «Каралевай польскай прозы «ды прысвяціў ёй верш «Яснавіль-можнай пані Арэшчыне».

«Вывучэнне якіх-небудзь бакоў жыцця народа я параўнала б з выбіраннем жмені канапляных зярнят з бочкі маку. Апынуўшыся ў ролі вучня, я бычыла няёмкасць, нават баязлівасць сваіх настаўнікаў — простых сялянаў, у якіх я распытвала пра што-небудзь», — напісала Э. Ажэшка ў нарысе «Людзі і кветкі над Нёмнам».

Зімой 1906 года яна пачала пісаць цыкл паўстанскіх уражанняў «Gloria victis» («Слава пераможаным»). Нязвыклы Post scriptum да «Над Нёмнам». «Пісала адным дыхам, аб тым, каго цаніла найбольш. Пісала так, але каштанна вакол доміка расцвілі, і кожная кветка прамянела ў сонцы, як ружовая паходня», — прызнавалася яна і давала: — Так ідзе маё жыццё. Толькі там, за горадам наднёманскім паміж крыжамі і бярозамі ціша і сон... з якога нішто не ўстане. Там, тыя, якім ужо нічога не трэба, якія пераплылі, зніклі».

Неўзабаве не стала і яе самой. Царызму было мала тых здзекаў, што чыніліся пісьменніцы і патрыётцы пры жыцці. Помсцілі ёй і пасля смерці...

У снежні 1911 года ў Віленскай судовай палаце пачаўся суд над яе апошняй кнігай. Прысуд быў смяротны. Але 20 кніг «Gloria victis», што былі ў кнігарні, імгненна раскупілі.

І да сёння засталася памяць аб мужнай паўстанцы і вялікай пісьменніцы, зачараванай краявідамі, і Нёманам, і жыццём людзей у гэтым краі.

ЦЫТАТНІК

125 гадоў назад 3 лістапада 1882 года ва ўрочышчы Акінчыцы на Стаўцоўшчыне ў радзівілаўскага лесніка Міхася Міцкевіча нарадзіўся сын Кастусь — будучы непераўздыдзены класік беларускай літаратуры Якуб Колас.

А ў дзень смерці 13 жніўня 1956 года ён занёс ва ўсемагутнае ЦК кампартыі свой ліст аб слэзным стане ў рэспубліцы роднай мовы. Тэкст ліста народнага пісьменніка на 34 гады патрапіў пад грыф «совершено секретно». На вялікі жаль, ён актуальны і для сённяшняй Беларусі:

«... Далейшае развіццё культуры рэспублікі вельмі многа праігрывае і, скажам проста, стаіць перад сур'ёзнай пагрозаю іменна ад недастатковай увагі да роднай мовы. Установы сталіцы вывелі з абыходку беларускую мову: на ёй не вядзецца перапіска, на ёй не гавораць з наведвальнікамі, у гарадах няма беларускіх шыльдаў і надпісаў, мала беларускіх афішаў і плакатаў... Няўжо ж нашыя аўтамабілі, трактары, станкі, тканіны, цукеркі, папяросы сталі б горшымі, каб на іх былі беларускія надпісы. Хай толькі якасць не падводзіць! Бо колькі не пішы «Казбек» на мініскіх папяросах, усё роўна спажывец патрабуе ленынградскіх...»

...Ніхто не збіраецца саджаць за азбуку паважаных і сур'ёзных людзей [з іншых рэспублік]. Аднак, жывучы ў Беларусі, і ім бы не грэх навучыцца хоць бы чытаць газету...

...Пратэставаць супраць роднай мовы, з аднаго боку, могуць людзі па неразуменню, а з другога — нашыя ворагі...

...У пэўны час... вялікая група інтэлігенцыі перастала карыстацца сваёй мовай. Абзавацца па-беларуску тады — значыла зарабіць ярлык нацыяналіста... Моладзь, падрастаючы, пачала ўжо нігілістычна адносіцца да мовы: нашто яе вывучаць, калі яна не мае практычнага прысаваня, не ўжываецца для выкладання, для перапіскі, не гучыць на сходах...

...Калі беларускаю мовай загавораць міністры і іх шматлікія намеснікі, пачнуць праводзіць на гэтай мове паседжанні, пісаць, дык можна мець пэўнасць, што справа пойдзе на лад... 25.05.1956 г.»

3 артыкула Алега Лойкі «Калі радасць — не ў радасць...» («Народная воля», 2007):

«Дык чаму не ў сапраўдную радасць беларускай літаратуры ўзнікненне яшчэ аднаго Саюза пісьменнікаў? <...> гэты новы Саюз уздымаецца асабліва па ўзоры і падабенстве былога Саюза

пісьменнікаў СССР з яго падпарадкаваннем дзяржаве, сацыяльнаму заказу, ідэалагічнай зададзенасці. Не з творчых імпульсаў вялікіх мастакоў слова гэты саюз, не з пошукаў філасофскіх, маральных, эстэтычных, нацыянальных ідэалаў, а з прыхамаці палітыкаў мець не толькі свой кішэнны парламент, але і свой кішанковы пісьменніцкі саюз. <...> Нацыянальная ідэя трымала, згуртоўвала пасляваенны Саюз пісьменнікаў Беларусі. І таму з распадам СССР той Саюз пісьменнікаў, у якім былі Купала і Колас, Караткевіч і Танк, Брыль і Быкаў, не распаўся, і таму ён не распадаецца і сёння, і не распадаецца, пакуль ёсць Беларусь, ёсць беларуская народная дэмакратычная ідэя».

3 прадмовы Анатоля Андрэева да кнігі выбраных вершаў Анатоля Аўруціна «Наедине с молчанием», што выйшла нядаўна ў нядаўна заснаванай серыі «Золотое перо» (?) /сярод членаў рэдкалегіі — паэты Віктар Шніп, Людміла Рублеўская, Раіса Баравікова:

«У Аврутина есть стиль. И вот в этом — стилево — смысле Аврутин показал себя выдающимся мастером. Гроссмейстером... Я

бы вообще сказал так: каждый истинный поэт — всегда в чем-то Пушкин, где-то Есенин, слегка Пастернак с Тютчевым и Цветаевой впридачу. Всё можно и нужно — если ты, скажем, Аврутин <...>

Закончим тем, с чего, возможно, следовало бы начать. Русская литература Беларуси — есть, хотя ее не очень замечают. Поэтому мы говорим «Аврутин» — подразумеваем «русская литература Беларуси». Пора, пора открывать этот общий материк, на котором еще столько белых пятен... Тут бы и закончить. Однако по закону целостности (двойности) хочется разбавить бочку оптимизма ложкой безнадежного реализма. Аврутин-то есть, живет и здравствует (и дай Бог ему здоровья); однако пророка в своём Отечестве как не было, так и нет. Не скажешь, что Аврутина не замечают; но его не замечают как первоклассного поэта, вполне нобелевского по своему формату. Разве он не сопоставим с тем же Бродским?».

Ад «Б»: Не зразумела, па якіх прыкметах прафесар БДУ А. Андрэеў «составлял» Бродскага і Аўруціна (не думаем, што па нацыянальных). І — якая ганьба Нобелеўскаму камітэту?! Беларускія ж «нячэсныя» расійскамоўныя паэты (Навум Кіслік, Александр Дракахруст, Фёдар Яфімаў і іншыя) — «адпачываюць», — і на тым, і на гэтым свеце...

▶ ЛІТЗАМЕЖЖА

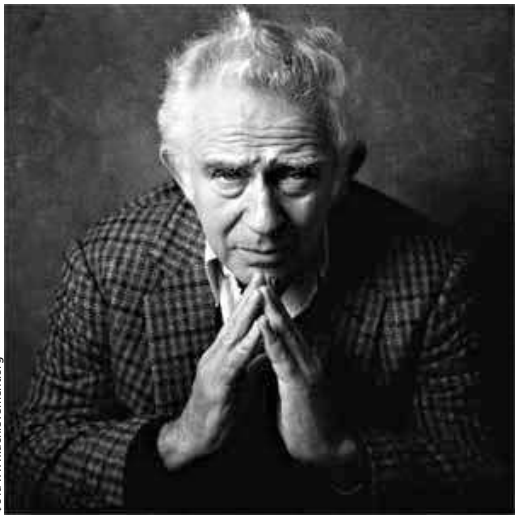
НЕ СТАЛА НОРМАНА МЭЙЛЕРА

Ад нырачнай недастатковасці на 84-м годзе жыцця памёр **Норман Мэйлер**, пісьменнік, гарлапан і скандаліст.

Мэйлер быў адным з апошніх прадстаўнікоў пісьменніцкай генерацыі, якая зрабіла амерыканскую літаратуру абавязковай.

У Мэйлера шмат афіцыйных рэгалій: двойчы лаўрэат Пулітцэраўскай прэміі, лаўрэат Нацыянальнай кніжнай прэміі ЗША, кандыдат у мэры Нью-Ёрка, былы старшыня амерыканскага ПЭН-клуба... А для многіх ён быў літаратурным хуліганам. Чаго варта ягонае спроба патрапіць у крэсла нью-йоркскага мэра ў 1969 годзе... Канонам палітычнай журналістыкі стаў ягоны артыкул у часопісе Esquire «Супермэн прыйшоў у супермаркет» пра тады яшчэ не прэзідэнта Кэнэдзі. Ён крытыкаваў вайну ў В'етнаме (яго фраза «Why Are We in Vietnam?» («Чаму мы ў В'етнаме?») з кнігі «Войскі ночы» стала адным з самых папулярных антываенных слогаў). Ён пачынае перадвыбарную кампанію за пасаду мэра і ў перадвыбарную праграму ўключае правядзенне... гладыятарскіх баёў у Цэнтральным парку.

Норман Кінгслі Мэйлер, нашчадак расійскіх габрэў-эмігрантаў, нарадзіўся 31 студзеня 1923 года ў Лонг-Бранчы (штат Нью-Джэрсі). У 1939-м ён паступае ў Гарвард на спецыяльнасць «авіяцыйнае праектаванне» і з поспехам вучыцца.

Тады ж пачынае пісаць (у 18 гадоў публікуе свой першы апавед і становіцца пераможцам на конкурсе маладых пісьменнікаў). Затым вучыцца ў Сарбоне. Падчас Другой сусветнай вайны ў 1944-м мабілізуецца на фронт, ваюе на Філіпінах.

У 1946-м Мэйлер «выплюхнуў» «сваю вайну» на паперу. Напісаны раман «Голья і мёртвыя» — адна з лепшых кніг Мэйлера (пераклад з'явіўся нават у Савецкім Саюзе ў выдавецтве Міністэрства абароны). У ЗША кнігу назвалі новым «вялікім амерыканскім раманам», а 25-гадовага Мэйлера абвясцілі спадчынікам Хэмінгуэя.

Пісьменнік пераязджае ў Парыж, але наступныя два раманы сталі незаўважнымі.

Ён вяртаецца ў Амерыку і працуе журналістам. Паказальна, што ўсе свае літаратурныя прэміі ён атрымаў не за раманы, а за кнігі ў жанры «нон фікшн». Яго эсэ «Белы негр» разлававала і белых, і неграў, амерыканскіх інтэлектуалаў ён

прывёў у абурэнне кнігай «Змак у лесе» (пра маладосць Гітлера). А пасля кнігі «Палонны сэксу» яго ледзь не лінчавалі феміністкі, якія назвалі Мэйлера «квінтэсэнцыяй мужчынскага шавінізму».

Не толькі кнігі, але і сам пісьменнік стаў заўсёднакам свецкіх скандалаў.

Ён быў жанаты шэсць разоў, абзавёўся васьцю роднымі дзецьмі і адным прыёмным, «піў як конь», некалькі разоў трапляўся з наркотыкамі, патрапіў у псіхушку пасля таго, як ткнуў сваю чарговую жонку

нажом. Ён рабіў усё, каб зацвердзіць сваю рэпутацыю ідэолага руху бітнікаў і «адмарожанага хлопца». Мэйлер перасварыўся са сваімі калегамі, а на здымках уласнага фільма «Maidstone» пабіўся з выканаўцам галоўнай ролі і адкусіў акцёру кавалак вуха. Напачатку 1980-х ледзь не збанкрутаваўся з-за аліментнаў незлічоным жонкам, за некалькі тыдняў склаў трылер «Крутыя хлопцы не танчаць». Раман меў вялікі поспех і быў экранізаваны.

Апошні раз ён сур'ёзна пабіўся з панкам (ледзь не страціўшы вока) у 70-гадовым узросце падчас шпацыру з сабакамі (той абзавёў ягоных пудзеляў «педыкамі»). І ўвесь час не пераставаў пісаць кнігі. Больш 40 кніг, г'есаў, сцэнараў і мноства эсэ — запарука бясмерця Нормана Мэйлера. Апошняя яго кніга «On God: an uncommon conversation» («Пра Бога: нетыповая гутарка») выйшла за месяц да ягонай смерці — 16 кастрычніка 2007 года.

АСТРЫД ЛІНДГРЭН СПОЎНІЛАСЯ Б 100 ГАДОЎ

Яна для многіх — самая вялікая дзіцячая пісьменніца, якую нарадзіла дваццатае стагоддзе. Пісьменніца, якая стварыла Карлсана-3-даху...

ўдзел у конкурсе на лепшую кнігу для дзяўчынак, абвешчаным на той час малавядомым выдавецтвам «Рабэн і Шэгрэн» — і атрымаў другую прэмію за апавесць «Брыт-Мары вылівае душу».

Пасля гэтага была апублікаваная і яе найвядомая кніга — «Пэпі Доўгая-панчоха», з якой пачалася сусветная слава Астрыд Ганны Эміліі Эрыксан. Па мужы — Ліндгрэн.

Не чужой стала шведская пісьменніца і для маладога беларускага чытача. Пра стаўленне да яе можа сведчыць псеўданімы інтэрнэт-артыкул **Насці Торбінс** (сайт uff-by.org), які «Б» і друкуе ніжэй.

Каралеўства Швецыя адзначае 100-гадовы юбілей сваёй легендарнай пісьменніцы — каралевы дзіцячых казак Астрыд Ліндгрэн. Яе кнігі перакладзены на 91 мову свету, а ў Швецыі Ліндгрэн ужо даўно стала легендай: яна не толькі забаўляла і суцяшала некалькі пакаленняў дзяцей, але і ўдзельнічала ў палітычным жыцці, змяняла законы, а ў дзіцячай літаратуры ёй атрымалася здзейсніць сапраўдную рэвалюцыю.

«Пэпі — выдуманая персанаж, які ўвасабляе дзіцячую мару парушаць усе забароны, адчуваць сваю магутнасць і вытвараць усё, што заўгодна. Кніга стала запасным выхадам з будзённага і аўтарытарнага рэжыму — вось сакрэт нечуванага поспеху кнігі ў дзяцей», — пісалі адмыслоўцы аб жыватворным уздзеянні гераіні на псіхічнае здароўе дзяцей.

Швецкая казачніца падзяляла ідэю аб тым, што «ўсе людзі родам з дзяцінства». Яе сын Ларс ганарыўся маці і, нават пасталеўшы, любіў распавядаць аб ейных хуліганскіх учынках. Гавораць, што пісьменніца нават у шаноўным узросце захавала звычку лазіць па дрэвах.

«Яна была не з тых маці, якія сядзяць на лаўцы ў парку, назіраючы за дзецьмі. Ёй трэба было самай удзельнічаць ва ўсіх гульнях, і, шчыра гаворачы, я падазраю, што падабалася ёй гэта не менш, чым мне!» — успамінаў Ларс.

Лепш усяго Астрыд Ліндгрэн умела смяяцца з сябе. Калі ў Швецыі ёй прысвоілі тытул «Чалавек года», яна сказала: «Памойму, вы нешта пераблыталі. Мяне, глухую, нападзілі і практычна выжылілі з розуму старую, вы абвясцілі чалавекам года. На будучыню раю вам быць абачлівей!..».

РАМАН ІРЛАНДСКАЙ ЖАНЧЫНЫ — ЛЕПШЫ АНГЛАМОЎНЫ ТВОР 2007 ГОДА

У Гілдохе — цырыманіяльнай ратушы лонданскага Сіці — быў абвешчаны лепшы брытанскі раман 2007 года. Другі год запар уладальнікам англамоўнага «Букера» стала жанчына, прычым — не англічанка. Летась ушаноўвалі індыйскую пісьменніцу Кіран Дэсай з раманам «Атрыманне ў спадчыну страты» (якая ў свае 35 гадоў стала самай маладой уладальніцай прэміі). Нядаўна віншаванні і чэк на 50 тысяч фунтаў стэрлінгаў (сто тысяч даляраў ЗША) прыняла ірландка Эн Энрайт — за раман «Збор» (The Gathering).

Пераможца ж Эн Энрайт нарадзілася ў 1962 годзе ў Дубліне, дзе выхоўвае сына і дачку.

Вывучала літаратуру ва ўніверсітэце Усходняй Англіі.

Раман Энрайт «Збор» апавядае аб вялікай ірландскай сям'і, якая перажыла драму. Галоўная гераіня — ірландская жанчына.

Старшыня журы сэр Ховард Дэвіс назваў кнігу «магутнай, нязручнай і часам злоснай». Сама пераможца ацаніла сваю працу сціпла: маўляў, гэта проста сямейная сага. «Самае галоўнае ў сям'і — гэта тое, што яна непазбежная, ад яе нікуды не дзенешся. Па сутнасці, усе сям'і аднолькавыя, паколькі сямейныя

гісторыі паўтараюцца: у сям'ях ёсць п'яніцы, крыўднікі дзяцей і шмат чаго яшчэ», — сказала Энрайт на прэс-канферэнцыі. «Сям'я — гэта вельмі цікава... Калі людзі выбіраюць нешта пачытаць, яны, магчыма, хочучь знайсці кнігу, якая распавядае аб чымсьці шчаслівым, што іх можа падбадзёрыць. У гэтым выпадку ім не варта спыняць свой выбар на маёй кнізе», — дадала яна.

Верагодна, чытачы прыслухаліся да парады пісьменніцы: прададзена ўсяго 3 тысячы асобнікаў «Збора». Хоць пасля ўручэння «Букера» сітуацыя, напэўна, зменіцца.

Падрыхтаваў А.А. паводле Газета. RU і РІА Новости

ЛІТКАЛЯНДАР

1 лістапада нарадзіліся беларускі літаратуразнаўца Іван Замоцін (1873 г.), публіцыст і гісторык Іван Касяк (1909), паэты Янка Золак (1912) і Міхась Кавыль (1915), прэзаік Вячаслаў Адамчык (1933).

2 лістапада 1903 г. памёр беларуска-польскі пісьменнік Адам Плуг.

3 лістапада 1882 г. нарадзіўся Якуб Колас і памёр Змітрок Бядуля.

4 лістапада нарадзіліся пісьменнік, адзін з кіраўнікоў паўстання 1863 г. Арцём Вярыга-Дарэўскі (1816) і Цішка Гартны (1887); памёр прэзаік Васіль Хомчанка (1992).

5 лістапада памёр святар і літаратар Святаслаў Коўш (1997).

6 лістапада памёр літаратуразнаўца і публіцыст Станіслаў Станкевіч (1980).

7 лістапада нарадзіўся паэт Міхась Чарот, расстраляны гітлераўцамі паэт Аляксей Дубровіч, загінуў у эміграцыі паэт Хведар Ілляшэвіч.

8 лістапада нарадзіўся палітык і пісьменнік Вацлаў Ластоўскі (1883) і паэт Міхась Явар (1903).

9 лістапада памёр паэт Раймонд Корсак, удзельнік паўстання 1794 г. (1817) і нарадзіўся літаратуразнавец Аляксей Мельнікаў (1962).

10 лістапада нарадзіўся драматург Мацей Радзівіл (1749) і памёр пісьменнік, удзельнік паўстання 1830 г. Ян Ходзька (1851).

11 лістапада нарадзіўся паэт Альберт Паўловіч (1875).

12 лістапада нарадзіўся пісьменнік і вучоны Міхаіл Грамыка (1885) і драматург Андрэй Макаёнак (1920).

13 лістапада памёр паэт Саламон Рысінскі (1625), забіты паэт і публіцыст Уладзіслаў Казлоўскі (1943), памёр мовазнаўца Фёдар Янкоўскі (1989).

14 лістапада нарадзіліся паэты Паўлюк Багрым (1812), Міхась Васілёк (1905) і літаратуразнаўца Міхась Ларчанка (1907), памёр паэт Уладзімір Клішэвіч (1978).

16 лістапада нарадзіліся пісьменніца, жонка Максіма Гарэцкага Леаніла Чарняўская (1893), пісьменнік Ян Скрыган (1905), перакладчык Язэп Семяжон (1914), памёр драматург Андрэй Макаёнак (1982).

17 лістапада нарадзіліся палітык і пісьменнік Кастусь Езавітаў (1893), мемуарыст Янка Багдановіч (1906).

18 лістапада нарадзіліся палітык, навуковец і публіцыст Язэп Лёсік (1883), пісьменнік Міхась Машара (1902).

20 лістапада нарадзіліся прэзаік Міхась Зарэцкі (1901), паэтэса Яўгенія Янішчыц (1948, памёр пісьменнік і публіцыст Юрка Геніюш (1985).

21 лістапада нарадзіўся пісьменнік Янка Юхнавец (1921), расстраляны бальшавікамі пісьменнік Павел Каравайчык (1937).

22 лістапада памёр пісьменнік Кузьма Чорны (1944).

23 лістапада ў Вільні выйшаў першы нумар беларускай газеты «Наша Ніва» (1906).

24 лістапада памёр журналіст, выдавец Адольф Клімковіч (1970).

25 лістапада нарадзіўся паэт, перакладчык, вязень савецкага канцлагера Змітрок Астапенка (1910), загінула паэтэса Яўгенія Янішчыц (1988).

26 лістапада нарадзіліся публіцыст, выдавец, мемуарыст Яўстах Янушкевіч (1805), навуковец, выдавец, публіцыст Янка Станкевіч (1891), пісьменнік Уладзімір Караткевіч (1930).

27 лістапада нарадзіўся пісьменнік Піліп Пястрак (1903)

29 лістапада бальшавікамі расстраляны палітык, навуковец і перакладчык Браніслаў Тарашкевіч (1938).

30 лістапада нарадзіўся пісьменнік Міхась Лынькоў (1899).

Паводле «Беларускага календара-даведніка на кожны дзень» Уладзіміра Хільмановіча

АДКРЫЦЦЕ

ЧАТЫРЫ ПАМЫЛКІ Ў ДЗЯРЖАЎНЫМ ГІМНЕ

Нядаўна ў гутарцы з журналістам і паэтам Глебам Лабазенкам («Камсамольская праўда») народны артыст СССР і Беларусі, старшыня Беларускага саюза кампазітараў Ігар Лучанок распавёў пра сваё стаўленне да сучаснага дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь:

«... калі зацвярджалі цяперашні гімн, (прапапоўваць свой варыянт) я не стаў. Па-першае, таму, што мне было праціўна: там лезлі ўсялякія графаманы, бегалі вакол, хоць былі і прафесіяналы. Вася Раінчык вельмі хацеў, каб быў яго гімн... Дастойны, дарэчы. Але асабіста я

Photo by Media.net

прышоў да высновы, што лепш мелодыі Нестара Сакалоўскага няма... Апошні раз, калі да гімна ў 2002 годзе зацвярджалі словы, тэкст Клімковіча падправіў паэт-

чыноўнік Уладзімір Карызна. Цяпер я вам чатыры памылкі ў нашым гімне знайду. (Спявае.) Вось яно! «Ў бітвах за волю, ў бітвах за долю». А ў беларускай мове «у кароткае» не можа быць вялікім, а таксама стаяць пасля коскі! Так што тут ужо дзве арфаграфічныя памылкі, за якія ў школе зніжаюць адзнаку. Далей... «Слаўся, зямлі нашай светлае імя». «Імя» — з націскам на літары «і» — гэта русізм! Па-беларуску будзе «ім'я»!.. Ужо тры памылкі. Але самая страшная — лішні слад. Слухайце: «Сэрцам адданыя роднай зямлі» — 10 складоў, а павінна быць 9!.. Бо праз радок чытаем: «Мы ў працавітай вольнай сям'і» — тут, як і належыць, дзевяць».

MEMORIA

ПАМЕРЛА ПАЭТЭСА АЎГІННЯ КАВАЛЮК

2 лістапада 2007 г. у Санкт-Пецярбургу памерла беларуская паэтэса Аўгіння Кавалюк.

Нарадзілася Аўгіння Трафімаўна Сідаровіч 13 сакавіка 1934 года ў вёсцы Стральцы Скідзельскага раёну. Скончыла Гродзенскую школу № 9, потым у Гродне ж — педагагічны інстытут імя Янкі Купалы. Дваццаць тры гады працавала ў Рызе настаўніцай у міжгаліновым вучылішчы павышэння кваліфікацыі работнікаў народнай гаспадаркі. Пісала вершы. Прафесар Гродзенскага ўніверсітэта Аляксей Пяткевіч адной з першых уключыў яе ў свой энцыклапедычны даведнік «Славуцья людзі Гродзеншчыны». З 1987 г. яна жыла ў Пецярбургу, працавала настаўніцай, актыўна ўдзельнічала ў культурным жыцці Паўночнай сталіцы.

У сакавіку 2004-га беларуская грамадскасць горада ўрачыста

святкавала яе 70 годдзе ў «Новым доме культуры» на Ісакіеўскай плошчы. Настальгію па Радзіме яна ўмела ператварыць у радасць успамінаў. Вершы для дзяцей магла з аднолькавай паэтычнасцю запісаць па беларуску, расійску, польску і нямецку, а кнігу паэзіі «Слова жанчыны да Айчыны. Вянок санэтаў» зрабіла філасофскім разважаннем аб першых дзесяці гадах перабудовы.

...Яшчэ зусім нядаўна, на Каляды 2005-га, на кватэры Аўгінні Трафімаўны Беларускае грамадска-культурнае таварыства віншавала яе адразу з трыма (!) выданымі за год кнігамі.

Свет прыходзіць і свет адыходзіць, а зямля прабылае. Паэзія Аўгінні Трафімаўны застаецца. Самой яе будзе моцна не хапаць.

Мікола Нікалаеў, «Н. Н.»

ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

Калі вы і надалей хочаце чытаць выпускі «ЛІТАРАТУРНАЙ БЕЛАРУСІ», вам неабходна зрабіць папярэдняю перадаплату на «НОВЫ ЧАС» (бланкі квіткоў друкуюцца ў газеце).

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» у такім фармаце (16 старонак) будзе з'яўляцца штомесяц у апошнюю пятніцу.

Пры жаданні вы можаце аформіць падпіску толькі на асобны нумары з літаратурным выпускам.

Кошт аднаго нумара газеты — 500 рублёў.

Да сустрэчы!

АКЦЫЯ

«БУДЗЬМА РАЗАМ!»

Грамадскае аб'яднанне «Саюз беларускіх пісьменнікаў» распачынае акцыю «Будзьма разам!» і запрашае да супрацы ўсе зацікаўленыя культурніцкія арганізацыі, аб'яднанні, установы, гурткі. Мэта акцыі — выяўленне ў рэгіёнах краіны маладых талентаў, творчай, інтэлектуальнай, маральнай ды арганізацыйнай дапамога ім.

Мы заклікаем адгукнуцца кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў універсітэтаў, гімназій і школ усіх рэгіёнаў Беларусі, а таксама маладых пачаткоўцаў. Дасылайце свае каардынаты, творы, прапановы, пытанні і просьбы на адрас: 220012, Мінск, завулак Інструментальны, д.6, пак. 214.

Пасля агульнарэспубліканскага маніторынгу вас чакаюць майстаркласы вядомых беларускіх пісьменнікаў, прафесійныя дыспуты, падтрымка, сяброўскія экскурсіі і вандрожкі, публікацыі ў друку.

Будзьма разам!

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў

«Літаратурная Беларусь» — гэта супольны праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў», гэта альтэрнатыва адабранаму ў яго і цяпер падкантрольнаму штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нацыянальнай эліты.

Гэта імкненне супрацьстаяць татальнаму замоўчванню вольнага мастацкага слова ў дзяржаўных СМІ.

Гэта свабодная трыбуна паэтаў, прэзаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі.

Гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — створана пісьменнікамі, і яна патрабуе іхняй працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — новы час чытання.